

ਓਪਨ ਐਂਡ ਡਿਸਟੈਂਸ ਲਰਨਿੰਗ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ

ਕਲਾਸ : ਬੀ.ਐਡ.-1

ਸਮੈਸਟਰ ਦੂਜਾ

ਪੇਪਰ : ਨੋਵਾਂ (ਸਮਕਾਲੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ)

ਮੀਡੀਅਮ : ਪੰਜਾਬੀ

ਯੂਨਿਟ : 2

ਪਾਠ ਨੰ.

- 2.1. : ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕਮਿਸ਼ਨ (1964-66)
- 2.2. : ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ (1986)
- 2.3. : ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਸੋਧੀ ਹੋਈ ਨੀਤੀ (1992)
- 2.4. : ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ (2020) ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ (ਇਹ ਪਾਠ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ)
- 2.5. : ਨੈਸ਼ਨਲ ਨੌਲਜ਼ ਕਮਿਸ਼ਨ (2005) ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ
- 2.6. : ਬਿਰਲਾ ਅੰਬਾਨੀ ਰਿਪੋਰਟ
- 2.7. : ਕੌਸ਼ਲ ਵਿਕਾਸ ਮਿਸ਼ਨ 2014

Department website : www.pbidde.org

ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕਮਿਸ਼ਨ (1964-66)**ਬਣਤਰ :**

- 2.1.1 ਉਦੇਸ਼
- 2.1.2 ਭੂਮਿਕਾ
- 2.1.3 ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ
 - 2.1.3.1 ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਉਦੇਸ਼
 - 2.1.3.2 ਸਿੱਖਿਆ ਢਾਂਚਾ ਅਤੇ ਪੱਧਰ
 - 2.1.3.3 ਸਿੱਖਿਅਕ ਅਵਸਰਾਂ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ
 - 2.1.3.4 ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ
 - 2.1.3.5 ਸਕੂਲ ਪਾਠ-ਕ੍ਰਮ
 - 2.1.3.6 ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ
 - 2.1.3.7 ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ
 - 2.1.3.8 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦਾ ਰੁਤਬਾ
 - 2.1.3.9 ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆ
- 2.1.4 ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ
- 2.1.5 ਸੁਝਾਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ
- 2.1.6 ਸੁਝਾਈਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਵੈਬ ਸੋਮੇ

2.1.1 ਉਦੇਸ਼ :

ਇਸ ਪਾਠ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇਸ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਕਿ :

- ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕਮਿਸ਼ਨ (1964-66) ਬਾਰੇ ਜਾਣ ਸਕਣ।
- ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਟੀਚਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣ ਸਕਣ।
- ਵਿਦਿਅਕ-ਪੌੜੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਸਕਣ।
- ਅਧਿਆਪਕ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਸਕਣ।

2.1.2 ਭੂਮਿਕਾ :

ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਗਠਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਦਾ ਅਧਿਅਨ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ 14 ਜੁਲਾਈ, 1964 ਨੂੰ ਡਾਕਟਰ ਡੀ. ਐਸ. ਕੋਠਾਰੀ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਯੂ. ਜੀ. ਸੀ., ਨਵੀ ਦਿੱਲੀ, ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਹੋਈ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਾਜ 2 ਅਕਤੂਬਰ, 1964 ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ 29 ਜੂਨ, 1966 ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕੇਂਦਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ।

2.1.3 ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ :

ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ 1600 ਪੰਨਿਆਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ, ਵਿੱਤੀ ਵਿਕਾਸ, ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਗਤੀ ਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸੁਨਿਸ਼ਚਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਸੁਝਾਇਆ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

2.1.3.1 ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਉਦੇਸ਼ :

ਸਿੱਖਿਆ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਉਦੇਸ਼ ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ। ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੰਜ ਉਦੇਸ਼, ਪੰਜ ਸੂਤਰੀ ਪਰੋਗਰਾਮ ਰਾਹੀਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ :

- (i) ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿਚ ਵਾਧਾ
- (ii) ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕੀਕਰਣ
- (iii) ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ
- (iv) ਆਧੁਨੀਕਰਣ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਤੇਜ਼ੀ
- (v) ਚਰਿੱਤਰ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਨਿਰਮਾਣ।

2.1.3.2 ਸਿੱਖਿਆਕ ਵਾਂਞਾ ਅਤੇ ਪੱਧਰ :

ਜਨਰਲ ਸਿੱਖਿਆ ਦਸ ਸਾਲ ਤਕ ਚੱਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਸਾਲ ਹੇਠਲੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ, ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਉਪਰਲੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਹੇਠਲੀ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਨਰਲ ਸਿੱਖਿਆ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤਕ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਸੁਝਾਓ ਦਿਤਾ ਕਿ ਗਰੈਜੂਏਟ ਕੋਰਸ ਦੇ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

2.1.3.3 ਸਿੱਖਿਆਕ ਅਵਸਰਾਂ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ :

ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਪਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ :

- (ੳ) ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਰਮਿਆਨ
- (ਅ) ਵੱਡੀਆਂ ਅਤੇ ਛੋਟੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ।

ਇਹ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹੇਠਲੀ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮੁਫਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 10 ਸਾਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਸਿੱਖਿਆ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਲਾਇਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਮੁਫਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਲਾਗਤ ਨੂੰ ਵੀ ਘਟ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਸਿੱਖਿਆ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਮਾਤਰਾਂ ਵਿਚ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਲਾਇਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਕੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਖਰੀਦਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸਤਰ ਤੇ 15 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਫੇ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 1976 ਤੱਕ ਪ੍ਰੀ-ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਕੋਰਸ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਫੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਨੂੰ ਵਧਾਕੇ 1986 ਤੱਕ 25 ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਜ਼ੀਫਿਆਂ ਦਾ ਸਿਸਟਮ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 500 ਵਜ਼ੀਫੇ ਉਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

2.1.3.4 ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ :

ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਬਹੁਤ ਵਿਸਤਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ ਲਈ ਹੌਸਲਾ ਅਫਜਾਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਾਲ 1975-76 ਤੱਕ ਪੰਜ ਸਾਲ ਅਤੇ ਸਾਲ 1985-86 ਤੱਕ ਸਤ ਸਾਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹੇਠਲੀ ਸੈਕੰਡਰੀ ਦੇ 25 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਤਰ ਦੇ 50 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਰੈਗੂਲੇਟ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

2.1.3.5 ਸਕੂਲ ਪਾਠ-ਕ੍ਰਮ :

ਚਲੰਤ ਪਾਠ-ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਨੁਕਸਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਕਲਾਸਾਂ ਲਈ ਨਿਮਨ ਲਿਖਤ ਪਾਠ-ਕ੍ਰਮ ਪਲੈਨ ਬਣਾਇਆ ।

1. ਲੋਅਰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ (ਕਲਾ I ਤੋਂ IV)
 - (i) ਇਕ ਭਾਸ਼ਾ (ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਜਾਂ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾ)

- (i) ਹਿਸਾਬ
 (iii) ਪਰਿਆਵਰਣ ਦਾ ਅਧਿਐਨ III ਅਤੇ IV ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਸਾਇੰਸ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਵੇ।
 (iv) ਸਿਰਜਨਾਤਮਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ
 (v) ਵਰਕ ਐਕਸਪੀਰੀਐਂਸ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਸੇਵਾ
 (vi) ਸਿਹਤ ਸਿੱਖਿਆ
2. **ਹਾਇਰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ :**
 (i) ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ
 (ੳ) ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਜਾਂ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾ
 (ਅ) ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
 (ii) ਹਿਸਾਬ
 (iii) ਸਾਇੰਸ
 (iv) ਸਮਾਜਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਜਾਂ ਇਤਿਹਾਸ, ਭੂਗੋਲ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸਿਵਿਕਸ
 (v) ਆਰਟ
 (vi) ਵਰਕ ਐਕਸਪੀਰੀਐਂਸ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਸੇਵਾ
 (vii) ਸਰੀਰਕ ਸਿੱਖਿਆ
 (viii) ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਬਾਰੇ ਸਿੱਖਿਆ
3. **ਲੋਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ (ਕਲਾਸ VIII ਤੋਂ X)**
 (i) ਹਿੰਦੀ ਨਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ:
 (ੳ) ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਜਾਂ ਇਲਾਕਈ ਭਾਸ਼ਾ
 (ਅ) ਹਾਇਰ ਅਤੇ ਲੋਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ
 (ੲ) ਹਾਇਰ ਅਤੇ ਲੋਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ :
 (ੳ) ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਜਾਂ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾ
 (ਅ) ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜਾਂ ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ।
 (ੲ) ਹਿੰਦੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਕ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾ
 (ii) ਗਣਿਤ
 (iii) ਸਾਇੰਸ
 (iv) ਇਤਿਹਾਸ, ਭੂਗੋਲ ਅਤੇ ਨਾਗਰਿਕ ਸ਼ਾਸਤਰ
 (v) ਕਲਾ
 (vi) ਵਰਕ ਐਕਸਪੀਰੀਐਂਸ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਸੇਵਾ
 (vii) ਸਰੀਰਕ ਸਿੱਖਿਆ
 (viii) ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਬਾਰੇ ਸਿੱਖਿਆ
4. **ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ (XI ਤੋਂ XII ਜਮਾਤ)**
 (i) ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਮਾਡਰਨ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੋਵੇ, ਇਕ ਮਾਡਰਨ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਕੋਈ ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ।
 (ii) ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਤਿੰਨ ਵਿਸ਼ੇ ਚੁਣੇ ਜਾਣ :
 ਇਕ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ, ਇਤਿਹਾਸ, ਭੂਗੋਲ, ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤਰ, ਤਰਕ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ, ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰ, ਕਲਾ,

ਫਿਜ਼ਿਕਲ, ਗਣਿਤ, ਜੀਵ ਵਿਗਿਆਨ, ਭੂ-ਵਿਗਿਆਨ, ਗ੍ਰਹਿ-ਵਿਗਿਆਨ, ਵਰਕ ਐਕਸਪੀਰੀਐਂਸ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਸੇਵਾ, ਸਰੀਰਕ ਸਿੱਖਿਆ, ਕਲਾ ਅਤੇ ਕਰਾਫਟ, ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਬਾਰੇ ਸਿੱਖਿਆ।

2.1.3.6 ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ :

ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਨਿਗਰਾਨੀ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰਾ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਬਲਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਆਮ ਸਕੂਲ ਸਿਸਟਮ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਵਾਗ ਡੋਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਕੂਲ ਬੋਰਡ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਨਿਗਰਾਨੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਇਕ ਸਟੇਟ ਬੋਰਡ ਆਫ ਸਕੂਲ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਦਾ ਕੰਮ ਕਾਜ ਸੰਭਾਲ ਸਕੇ। ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਤਰਾਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੋਰਡ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਸੰਗਠਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜੋ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸਕੇ।

2.1.3.7 ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ :

ਯੂ. ਜੀ. ਸੀ. ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੌਜੂਦਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਛੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਲਿਆਵੇ ਜਿਥੇ ਕਿ ਵਧੀਆਂ ਕਿਸਮ ਦੀ ਗ੍ਰੈਜੂਏਸ਼ਨ, ਅਧਿਆਪਨ ਅਤੇ ਖੋਜ-ਕੰਮ ਨੇਪਰੇ ਚੜਾਏ ਜਾ ਸਕਣ। ਹਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਕੋਰਸ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ।

ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾ ਰਹੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਭੇਜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਸੈਸ਼ਨ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸੰਸਥਾਨ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਸਰੇ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਦਾਖਲਾ ਦੇਣ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਹੀ ਚੋਣ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੀ-ਗਰੈਜੂਏਟ ਕੋਰਸਾਂ ਦਾ ਅਧਿਆਪਨ-ਮਾਧਿਅਮ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉੱਤਰ ਕਾਪੀਆਂ ਚੈਕ ਕਰਨ ਬਦਲੇ ਪ੍ਰੀਖਿਅਕਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਸੇਵਾ-ਫਲ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਡਿਗਰੀ ਕਾਲਜ ਹੋਣ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

2.1.3.8 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦਾ ਰੁਤਬਾ :

ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦਾ ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਰੁਤਬਾ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਿਆ ਜਾਵੇ। ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਵਿਚ ਯੋਗ ਵਾਧਾ ਵੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਧਰਾਂ ਉਪਰ ਤਨਖਾਹ ਦੀ ਸਕੇਲ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

	ਅਧਿਆਪਕ	ਤਨਖਾਹ
1.	ਸੈਕੰਡਰੀ ਕੋਰਸ ਪਾਸ, ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਅਨਟ੍ਰੇਡ	ਨਿਊਨਤਮ ਤਨਖਾਹ 100 ਰੁਪਏ
2.	ਉਪਰੋਕਤ ਅਧਿਆਪਕ 5 ਸਾਲ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ	ਨਿਊਨਤਮ ਤਨਖਾਹ 125 ਰੁਪਏ
3.	ਸੈਕੰਡਰੀ ਕੋਰਸ ਪਾਸ ਅਤੇ ਟ੍ਰੇਨਡ (ਦੋ ਸਾਲ ਦਾ ਸਿਖਲਾਈ ਕੋਰਸ ਕਰਕੇ)	ਨਿਊਨਤਮ ਤਨਖਾਹ 125 ਰੁਪਏ

	ਅਧਿਆਪਕ ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਹੋਣ		
4.	ਉਪਰੋਕਤ ਅਧਿਆਪਕ 5 ਸਾਲ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਮਗਰੋਂ	ਨਿਊਨਤਮ ਤਨਖਾਹ	150 ਰੁਪਏ
5.	ਸੈਕੰਡਰੀ ਕੋਰਸ ਪਾਸ ਅਤੇ ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਆਪਕ	ਨਿਊਨਤਮ ਤਨਖਾਹ	150 ਰੁਪਏ
6.	ਉਪਰੋਕਤ ਅਧਿਆਪਕ 20 ਸਾਲ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ	ਨਿਊਨਤਮ ਤਨਖਾਹ	250 ਰੁਪਏ
7.	ਵਰਗ 6 ਤੋਂ ਚੁਣੇ ਹੋਏ 15 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਅਧਿਆਪਕ	ਨਿਊਨਤਮ ਤਨਖਾਹ	250/300 ਰੁਪਏ
8.	ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਇਕ ਸਾਲ ਦੇ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਕੋਰਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ	ਨਿਊਨਤਮ ਤਨਖਾਹ	220 ਰੁਪਏ
9.	ਉਪਰੋਕਤ ਅਧਿਆਪਕ 20 ਸਾਲ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਮਗਰੋਂ	ਨਿਊਨਤਮ ਤਨਖਾਹ	400 ਰੁਪਏ
10.	ਵਰਗ 9 ਤੋਂ ਚੁਣੇ ਹੋਏ 15 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਅਧਿਆਪਕ	ਨਿਊਨਤਮ ਤਨਖਾਹ	400/600 ਰੁਪਏ
11.	ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਅਜੇ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ	ਨਿਊਨਤਮ ਤਨਖਾਹ	220 ਰੁਪਏ
12.	ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚਲੇ ਅਧਿਆਪਕ ਜੋ ਕਿ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਕੋਰਸ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹੋਣ	ਨਿਊਨਤਮ ਤਨਖਾਹ	300/600 ਰੁਪਏ
13.	ਉਪਰੋਕਤ ਅਧਿਆਪਕ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ	ਨਿਊਨਤਮ ਤਨਖਾਹ	ਮੌਜੂਦਾ ਤਨਖਾਹ ਵਿਚ ਇਕ ਸਾਲ ਦੀ ਵ੍ਰਿਧੀ
14.	ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਹੈਡ	ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਅਕਾਰ ਮੁਤਾਬਿਕ	
15.	ਸੰਬੰਧਿਤ (Affiliated) ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ	1. ਲੈਕਚਰਾਰ ਜੂਨੀਅਰ ਸਕੇਲ 400-25-600 2. ਲੈਕਚਰਾਰ ਸੀਨੀਅਰ ਸਕੇਲ 400-30-640-40-800 3. ਸੀਨੀਅਰ ਲੈਕਚਰਾਰ ਜਾਂ ਰੀਡਰ 700-40-1100	

4. ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ
- (i) 700-40-1100
- (ii) 800-50-1500
- (iii) 1000-50-1500
16. ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਧਿਆਪਕ
1. ਲੈਕਚਰਾਰ
- 400-40-800-50-950
2. ਰੀਡਰ 700-50-1250
3. ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ
- 1000-50-1300-90-1600

ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਵਿਚ ਤਨਖਾਹ ਸਕੇਲਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕੋਈ ਮਤ-ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਵਰਗੀਰਾ ਦੀਆਂ ਯੋਗ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।

2.1.3.9 ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆ :

ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੇ 20 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ ਵੱਧ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਸਿੱਖਿਅਕ ਸੰਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਪਾਠ-ਕ੍ਰਮ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਬਾਲਗ ਲੋੜੀਂਦਾ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਜਰਬਾ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਸਕਣ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪਸਾਰ ਲਈ ਪੱਤਰ-ਵਿਹਾਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਦੀ ਐਡਵਾਇਜ਼ਰੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਵੀ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਦਾ ਜਾਲ ਵਿਛਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਇਸ ਵਿਚ ਨਵੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵੀ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਜਾਣ। ਨਵੇਂ ਪੜ੍ਹੇ ਬਾਲਗ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਰੁਚੀ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕਿਤਾਬਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਈਆਂ ਜਾਣ। ਬਾਲਗਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਉਲੀਕਣ। ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੋਰਡ ਆਫ ਐਡਲਟ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬੋਰਡ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਸਟੇਟ ਪੱਧਰ ਉਪਰ ਵੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ।

2.1.4 ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ :

1. ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 14 ਜੁਲਾਈ, 1964 ਨੂੰ ਹੋਈ। ਹਾਂ/ਨਹੀਂ
2. ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕਮਿਸ਼ਨ (1964) ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਡਾ. ਡੀ.ਐਸ.ਕੋਠਾਰੀ ਸਨ। ਹਾਂ/ਨਹੀਂ
3. ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਉੱਚ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਕਲਾਸਾਂ ਲਈ 2 ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੇ ਲੋਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਕਲਾਸਾਂ ਲਈ 3 ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ। ਹਾਂ/ਨਹੀਂ
4. ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਔਕੜਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਾਉਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣਾ। ਹਾਂ/ਨਹੀਂ
5. ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਵੀ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਹਾਂ/ਨਹੀਂ

6. ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕਮਿਸ਼ਨ 1964 ਨੇ ਲੋਅਰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਕਲਾਸਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ। ਹਾਂ/ਨਹੀਂ

ਕ੍ਰਮਾਂ : 1(ਹਾਂ), 2(ਹਾਂ), 3(ਹਾਂ), 4(ਹਾਂ), 5(ਹਾਂ), 6(ਨਹੀਂ)

2.1.5 ਸੁਝਾਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ :

1. 1964-66 ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।
2. ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਕੋਠਾਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ?
3. ਅਧਿਆਪਕ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਕੀਤੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ ?

2.1.6 ਸੁਝਾਈਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਵੈਬ ਸੋਮੇ :

1. Aggarwal J. C. : Landmarks in the History of Modern Indian Education.
2. Govt. of India : Kothari Education Commission Report.
3. Rai B. C. : History of Indian Education.
4. Rawat P. L. : Hisotry of Indian Education.

ਵੈਬ ਸੋਮੇ :

1. www.answers.com
2. www.the free dictionary.com

ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਕੌਮੀ ਨੀਤੀ, 1986

ਪਾਠ ਦੀ ਬਣਤਰ :

- 2.2.1 ਉਦੇਸ਼
- 2.2.2 ਕੌਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਇਤਿਹਾਸ
- 2.2.3 1986 ਦੀ ਨੀਤੀ ਸਫਲ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਈ
- 2.2.4 ਨਵੀਂ ਨੀਤੀ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ
- 2.2.5 1986 ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸੋਧ
- 2.2.6 ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ
- 2.2.7 ਸੁਝਾਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੂਚੀ
- 2.2.8 ਸੁਝਾਈ ਪੁਸਤਕ-ਸੂਚੀ

2.2.1 ਉਦੇਸ਼ :

ਇਸ ਪਾਠ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਉਪਰੰਤ ਤੁਸੀਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਬਾਰੇ ਸੂਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋਗੇ :

1. ਕੌਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ।
2. 1968 ਦੀ ਕੌਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ।
3. 1979 ਦੀ ਸਿੱਖਿਅਕ ਨੀਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਜੋ ਕਿ ਕਦੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।
4. 1986 ਦੀ ਸਿੱਖਿਅਕ ਨੀਤੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ।
5. 1986 ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਕੌਮੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਉਣਤਾਈਆਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

2.2.2 ਕੌਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਇਤਿਹਾਸ

ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਤਕਰੀਬਨ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪਾਠਕ੍ਰਮ, ਵੇਦਾਂ, ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ, ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰੱਟਾ ਲਗਾਉਣਾ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਅਧਿਆਤਮਕਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਅਧਿਆਪਕ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਤੰਤਰ ਹੁੰਦੇ ਸੀ।

ਵੇਦਾਂ, ਵੈਰਾਗਾਂ ਅਤੇ ਅਰਣਿਕਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੂਤਰਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਨੂੰ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸੂਤਰ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੂਤਰ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਦੇ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮਰ, ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਰ੍ਹੇ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਕਰਤੱਵ, ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਬਾਰੇ ਆਦੇਸ਼ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਸੂਤਰ-ਪਾਤ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਫਿਰ ਰਾਮਾਇਣ ਦਾ, ਮਹਾਭਾਰਤ ਦਾ ਅਤੇ ਬੁੱਧ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ। ਤਰੇਤੇ ਅਤੇ ਦਵਾਪਰ ਵਿਚ ਮਨੂੰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਚਲਦੀ ਰਹੀ। ਬੁੱਧ ਨੇ ਨਵੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ, ਫੇਰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ। ਕੁਝ ਵਰ੍ਹੇ ਚਾਣਕਯ ਦਾ ਨੀਤੀ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਿਹਾ। ਪਾਣਿਨੀ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਅਸ਼ਟਾ-ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਫਿਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨਾਲ ਨਫਰਤ ਸੀ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਅਤੇ ਪੂਜਾ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਨਫਰਤ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ

ਸਨ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਨੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਸਾੜੀਆਂ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਬਣਤਰ ਨੂੰ ਤੈਸ-ਨੈਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਪ ਵੀ ਕੋਈ ਨੀਤੀ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਮਗਰਲੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਇੰਨੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕਿਸੇ ਠੋਸ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਦੀ ਆਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਕਾਲ ਵਿਚ 1813 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1947 ਤੱਕ ਵਿਦਿਅਕ ਨੀਤੀ ਬੜੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਈ। ਸੰਨ 1813 ਦੇ ਚਾਰਟਰ ਐਕਟ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਦੀ ਪੌੜੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਡੰਡਾ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ 1854 ਦੀ ਵੁਡਜ਼ ਡਿਸਪੈਚ, 1882 ਦੀ ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਨੀਤੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਸਨ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਵਿਦਿਅਕ ਨੀਤੀ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਦਲਦੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟਾਂ, ਪ੍ਰਸਤਾਵਾਂ, ਮਿੰਟਾਂ, ਡਿਸਪੈਚਾਂ, ਐਲਾਨਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਰਹੀ। ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 1904 ਅਤੇ 1913 ਵਿਚ ਦੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੀਤੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ। 1921 ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਂਤੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 1917 ਵਿਚ ਸੈਡਲਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੰਨ ਕੇ ਨੀਤੀ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। 1929 ਵਿਚ ਹਾਰਟੋਗ ਨੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਚਲੀ ਹਾਨੀ ਬਾਰੇ ਜਿਹੜੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ 1937 ਵਿਚ ਐਬਟ-ਵੁਡ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨੀਤੀ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ।

ਸੰਨ 1944 ਵਿਚ ਸਰ ਜਾਨ ਸਾਰਜੈਂਟ ਨੇ ਇਕ ਬੜਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਜੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਪਰ ਅਜੇ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਤੇ ਬਹਿਸ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ 1947 ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਸੰਨ 1950 ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਲਾਗੂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਨੀਤੀ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਇਸ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੂੰ ਨੀਤੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ 1949 ਵਿਚ ਰਾਧਾਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਿੱਖਿਆ ਕਮਿਸ਼ਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਘੋਖ ਲਈ ਅਤੇ 1952 ਵਿਚ ਮੁਦਾਲੀਅਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਘੋਖ ਅਤੇ 1958 ਵਿਚ ਪਿਰਸ ਲਖਾਨੀ (Pires-Lakhani) ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਅਸਥਾਨਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਘੋਖ ਲਈ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੇ, ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾ ਪਿਆ।

ਸੰਨ 1964 ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੇਖ ਕੇ ਚਹੁੰ-ਪਾਸੀ ਸੁਧਾਰ ਵਾਸਤੇ ਸੁਝਾਅ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਠਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕਮਿਸ਼ਨ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਵਿਚਾਰ ਉਪਰੰਤ ਸੰਸਦ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰੱਖਿਆ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਲੋਕ ਸਭਾ ਨੇ ਕੁਠਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੁਕਤਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਕੇ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ 1968 ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਪਾਸ ਕੀਤਾ।

2.2.3 1968 ਦੀ ਨੀਤੀ ਸਫਲ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਈ

1968 ਵਾਲੀ ਨੀਤੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ, ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੀ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕੇਵਲ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਕਿਸੇ ਸਾਂਝੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਜਾਣ। ਪਰ ਇਹ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਵੱਡੇ ਕਾਰਨ ਸਨ। ਇਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸੀ, ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਕੋਈ ਨੀਤੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਦੂਜਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਲਈ ਧਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਨਾ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਕੋਲ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ।

ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਸਬਬ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਨੀਤੀ ਘੜਨ ਵੇਲੇ ਜਨਤਾ ਦੀ ਰਾਏ ਨਹੀਂ ਲਈ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਨੀਤੀ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਕੋਈ ਠੋਸ ਸੁਝਾਅ ਇਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਟੀਚੇ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਮਿਆਦ ਹੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਨੀਤੀ ਅਲਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸਿੰਗਾਰ ਬਣ ਕੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ।

2.2.4 ਨਵੀਂ ਨੀਤੀ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 1968 ਵਿਚ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲੀ ਕੌਮੀ ਨੀਤੀ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਨੀਤੀ ਕੇਵਲ ਸੁਝਾਅ ਮਾਤਰ ਦੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਇਸ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੀਤੀ ਤੇ ਅਮਲ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਨੀਤੀ ਅਲਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸਿੰਗਾਰ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ।

1976 ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ 48ਵੀਂ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ (Concurrent List) ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਿੱਖਿਆ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਰਦੇ-ਬਦਲ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰ ਲੈ ਲਿਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਰਾਜ ਜਨਤਾ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸੀ। ਜਨਤਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 1979 ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਦਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਸਾਰੀ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਜਨਤਾ ਸਰਕਾਰ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਟਿਕ ਨਾ ਸਕੀ। ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਈ ਨੀਤੀ ਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਬਹਿਸ ਵੀ ਨਾ ਹੋ ਸਕੀ। ਜਨਤਾ ਸਰਕਾਰ ਗਈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਗਈ 1979 ਵਾਲੀ ਨੀਤੀ।

ਅਕਤੂਬਰ 1984 ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਜੀ ਦਾ ਦਿਹਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣੇ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਇਕ ਨਵੀਂ ਨੀਤੀ ਦੇਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ। ਰਾਜੀਵ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਗਸਤ 1985 ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਸਥਿਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਾਉਂਦਿਆਂ, ਨਵੀਂ ਨੀਤੀ ਦੀਆਂ ਰੇਖਾਵਾਂ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਕੋਨਟਰੈਕਟ ਸਾਈਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦਾ ਨਾ ਸੀ ਚੈਲੰਜ ਆਫ਼ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ : ਏ ਪਾਲਿਸੀ ਪ੍ਰਸਪੈਕਟਿਵ (Challenge of Education : A Policy Perspective) ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਛਾਪੀ ਗਈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਬਹਿਸਾਂ ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ, ਤੋਂ ਸੁਝਾਅ ਮੰਗੇ ਗਏ। ਸਾਰੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨੂੰ ਘੋਖ ਕੇ, ਵਰਤਮਾਨ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਨਵੀਂ ਨੀਤੀ ਦਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਖਰੜੇ ਨੂੰ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ 'ਮਾਹਰਾਂ' ਨੂੰ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਫਿਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਲੋਕ ਸਭਾ ਨੇ ਕਈ ਦਿਨ ਇਸ ਖਰੜੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮਈ 1986 ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਨੀਤੀ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਨੀਤੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ।

1. ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਕਿਸਮਾਂ ਹਟਾ ਕੇ ਇਕੋ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਕੂਲ ਸਾਂਝੀ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (Common School System) ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ।
2. ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ 10+2+3 ਵਾਲਾ ਸਿੱਖਿਆ ਢਾਂਚਾ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।
3. ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਤੱਕ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ ਸਲੇਬਸ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀ ਲੜਾਈ, ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ, ਚਰਿਤਰ ਨਿਰਮਾਣ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ।
4. ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ।
5. ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।
6. ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਯੰਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਨਾਹਰਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਸਾਧਨ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੇ ਜਾਣ।
7. ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ (Concurrent List) ਤੇ ਰਹੇਗਾ ਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕੌਮੀ ਏਕਤਾ, ਚਰਿਤਰ ਨਿਰਮਾਣ ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿਚ ਨਿਭਾਏਗਾ।

8. ਨਵੀਂ ਨੀਤੀ ਵਿਦਿਅਕ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।
9. ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੇਵਲ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਉੱਨਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਲੀਕੇ ਜਾਣਗੇ। ਕਿੱਤਾ ਅਤੇ ਵਿਵਸਾਇਕ ਕੌਰਸਾਂ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।
10. ਪੱਛੜੇ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਉਚੇਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਰਹੇਗੀ।
11. ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। 15-35 ਸਾਲ ਦੇ ਉਮਰ ਜੁੱਟ ਦੇ ਬਾਲਗਾਂ ਵਿਚ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਸਮਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।
12. ਨਿੱਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭੋਜਨ, ਸਿਹਤ ਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਕਾਸ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।
13. ਸਥਾਨਕ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਸਹਿਯੋਗੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।
14. ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਗੈਰ ਰਸਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਚਾਲੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।
15. ਨਵੀਂ ਨੀਤੀ ਹਰ ਸੰਭਵ ਯਤਨ ਕਰੇਗੀ ਕਿ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬੱਚੇ ਕਿਰ ਨਾ ਜਾਣ। 1995 ਤੱਕ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ (6-14) ਲਈ ਮੁਫਤ ਅਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨ ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।
16. ਹੋਣਹਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਲਈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਉਚੇਰੇ ਸਕੂਲ ਖੋਲੇਗੀ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਨਵੇਂਦਿਆ ਸਕੂਲ, ਜੋ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਹੋਣਗੇ, ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣਗੇ।
17. ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿੱਤਾਕਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। 1990 ਤੱਕ 10% ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਕਿੱਤਾ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ 1995 ਨੂੰ ਕਿੱਤਾ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।
18. 160 ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਤੇ 550 ਕਾਲਜਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਡਿੱਗਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਨਵੇਂ ਲਾਹੇਵੰਦ ਕੌਰਸ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।
19. ਓਪਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ, ਪੱਤਰ-ਵਿਹਾਰ ਸਿੱਖਿਆ, ਪੇਂਡੂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।
20. ਕੁਝ ਚੋਣਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਡਿਗਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਤੋਂ ਅੱਡ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।
21. ਨਵੀਂ ਨੀਤੀ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰੇਗੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਅਧਿਆਪਕ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਤੇ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ, ਸਰਕਾਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਏਗੀ।
22. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚ ਨੈਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਉਚੇਰੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਹਰ ਸੰਭਵ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।
23. ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਹਰ ਢੁਕਵੇਂ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।
24. ਸਸਤੀਆਂ ਪਰ ਸੋਹਣੀਆਂ ਠੋਸ ਤੇ ਸਹੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਣ ਦੀ ਆਦਤ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।
25. ਲਾਹੇਵੰਦ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਆਧੁਨਿਕ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।
26. ਹੱਥ ਦੇ ਕੰਮ, ਖੇਡਾਂ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।
27. ਪਰੀਖਿਆ ਪੱਧਰੀ ਵਿਚ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਠੋਸ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।
28. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਟਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹਰ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

29. ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸੇਵਾ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।
30. ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦਾ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਹਿਯੋਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।
31. ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਹਾਨ ਕੰਮ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ ਧਨ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।
32. ਨਵੀਂ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸਿੱਟਿਆਂ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।
33. ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਮਗਰੋਂ ਇਸ ਨੀਤੀ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

2.2.5 1986 ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸੋਧ

ਇਸ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਵੀ ਬੜੀ ਤਕੜਾਈ ਨਾਲ ਸਿਆਸੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਦੇਸ਼ ਦੇ 6 ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਗੈਰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹਕੂਮਤਾਂ ਸਨ, ਇਸ ਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਸੰਦੇਹ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੋਇਆ। ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਇਕ ਸਰਬ ਹਿੰਦ ਸਿੱਖਿਆ ਬਚਾਉ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਕਮੇਟੀ 1986 ਤੋਂ ਹੀ ਨਵੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਈ 1989 ਵਿਚ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਕ ਸਮਾਗਮ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਲੱਖਾਂ-ਕਰੋੜਾਂ ਦਸਤਖਤ ਕਰਵਾ ਕੇ ਇਕ ਯਾਦ-ਪੱਤਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਤੇ ਸਪੀਕਰ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਨਵੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ 1986 ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

9 ਅਗਸਤ, 1989 ਨੂੰ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਜੱਜ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਚਾਰਕ ਸ੍ਰੀ ਵੀ. ਆਰ. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਆਇਰ ਨੇ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਚ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ 1986 ਵਾਲਾ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਨੀਤੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਨੂੰ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ, ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਬੇਕਾਰੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਯਾਦ ਪੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਕਰੋੜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਹੋਣਗੇ, ਮੰਗ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ 1986 ਵਾਲੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਕ ਨਵੀਂ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਜਿਸ ਦਾ ਖਰੜਾ ਅਸੀਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ। ਸ੍ਰੀ ਆਇਰ ਆਪਣੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ 1986 ਵਾਲੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਬਦਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਵੇਂ ਬਦਲ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਅੰਸ਼ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

1. ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ (ਪਹਿਲੀ ਤੋਂ ਅੱਠਵੀਂ ਜਮਾਤ) ਵਿਆਪਕ ਹੋਵੇਗੀ। 6-14 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਜੁੱਟ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਵੇਲੇ 6-11 ਜੁੱਟ ਦੇ 98% ਅਤੇ 11-14 ਜੁੱਟ ਦੇ 50% ਬੱਚੇ ਹੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਹਰ 100 ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕੇਵਲ 24 ਬੱਚੇ ਅੱਠਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ, 76 ਬੱਚੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਝੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
2. ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਖੋਜ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣੇਗੀ।
3. ਉਚੇਰੀ ਵਿਦਿਆ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕੇਗੀ, ਕਿਸੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਵੀ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਇਕ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤੁਰਨਾ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ। ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਭੌਤਿਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।
4. ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿਗਿਆਨਕ ਰੁਝਾਨ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਹੋਵੇਗੀ।
5. ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੁਦ-ਮੁਖਤਿਆਰ ਹੋਣਗੀਆਂ।
6. ਖੋਜ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਸਾਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਵੇਗਾ।
7. ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚੋਂ ਡਰ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਸਮਾਪਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ।

8. ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ ਨੀਤੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏਗੀ, ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਸਰਕਾਰ ਝੱਲੇਗੀ।

ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ 1986 ਵਾਲੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਸਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਮੱਠੀ ਹੀ ਸੀ। ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸਨ। ਉਹ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਪੈਸ਼ਜਰ ਟਰੇਨ ਨੂੰ ਮੇਲ ਟਰੇਨ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇ ਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਇਹ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਟੁੱਟ ਗਈ। ਵੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵਾਗਡੋਰ ਸੰਭਾਲੀ।

ਹਰ ਨਵੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਨਵੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਦੇਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇੰਦਰਾ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਟੁੱਟੀ ਸੀ ਤੇ ਮੁਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਦੀ ਜਨਤਾ ਦਲ ਸਰਕਾਰ ਬਣੀ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਵੀ 1979 ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਦਾ ਖਰੜਾ ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਕਰਕੇ 1979 ਵਾਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਖਰੜਾ ਹੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵੀ 1986 ਵਾਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅਚਾਰੀਆ ਰਾਮਾ ਮੂਰਤੀ (Acharya Rama Murti) ਸਮੀਖਿਆ ਕਮੇਟੀ ਇਸ ਨੀਤੀ ਦੀ ਘੋਖ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਈ। ਅਚਾਰੀਆ ਰਾਮਾ ਮੂਰਤੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਮੇਟੀ ਅਜੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਲਿਖ ਹੀ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਵੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਟੁੱਟ ਗਈ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦਰ ਸ਼ੇਖਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੱਤਾ ਸੰਭਾਲੀ। ਰਾਮਾ ਮੂਰਤੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਸੰਬਰ 1990 ਵਿਚ ਚੰਦਰ ਸ਼ੇਖਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਮੰਦਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਨਰਸਿਮ੍ਹਾ ਰਾਉ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬਣੀ। ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਰਾਉ ਸਰਕਾਰ ਰਾਜੀਵ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਈ 1986 ਦੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਬਹਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਚਾਰੀਆ ਰਾਮਾ ਮੂਰਤੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਸੀ।

ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਲਾਹਕਾਰ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ (CABE) ਨੇ ਰਾਮਾ ਮੂਰਤੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ, 1986 ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣ ਲਈ ਜਨਾਰਦਾਨ ਰੈਡੀ ਕਮੇਟੀ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀ।

ਜਨਾਰਦਾਨ ਰੈਡੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਜਨਵਰੀ, 1992 ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਰਾਉ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਸੰਸਦ (Parliament) ਨੇ ਵਿਚਾਰਿਆ। 1986 ਵਾਲੀ ਨੀਤੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਜੁਲਾਈ 1992 ਨੂੰ 1986 ਵਾਲੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਸੋਧਿਆ ਰੂਪ ਕੌਮੀ ਨੀਤੀ ਵੱਜੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ।

ਜਨਾਰਦਨ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਹੇਠਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :

1. ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਸਰਵ ਵਿਆਪੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। 6-14 ਸਾਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਰਜਿਸਟਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਬਰਨ 8 ਸਾਲ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਲਈ ਇੱਕ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਫਾਸਲਾ ਨਾ ਟੁਰਨਾ ਪਵੇ।
2. ਗੈਰ ਰਸਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਵੀ ਸਹੀ ਪੈਮਾਨੇ ਤੇ ਫੈਲਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਜਿਹੜੇ ਬੱਚੇ ਕੁਝ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਸਕੂਲ ਛੱਡ ਗਏ ਹਨ ਜਾਂ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।
3. ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸਕੂਲ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਿਨਾਂ ਅੱਠਵੀਂ ਤੱਕ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸਕੂਲ ਛੱਡ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਵੱਧਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾ ਜਾਹਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ 1 ਤੋਂ 5 ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿਚਲੇ, ਡਰਾਪ ਆਊਟ ਡੋਰ ਦੀ ਦਰ ਨੂੰ 45% ਤੋਂ ਘਟਾ ਕੇ 20% ਤੱਕ

ਅਤੇ ਮਿਡਲ ਜਮਾਤਾਂ ਛੇਵੀਂ ਤੋਂ ਅੱਠਵੀਂ ਤੱਕ ਦੀਆਂ 60% ਤੋਂ ਘਟਾ ਕੇ 40% ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਚ ਵਰਤਮਾਨ 55% ਡਰਾਪ ਆਊਟ ਰੇਟ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕਦੇ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਜੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੋਂ ਦੌੜਦੇ ਰਹੇ, ਕਾਰਨ ਚਾਹੇ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਨਾ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਦੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਅਤੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਆਦਿ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਲਈ ਸਥਾਨਕ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣ ਜੋ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਕਿ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮੁਹੱਈਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਮਹਿਲਾ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਮਹਿਲਾਂ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਹੋਵੇ। ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਨਵਾਂ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰਕ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕੁ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਅਸਰਦਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਨਿਰੀਖਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

4. ਰੈਡੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੁਝਾਅ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਚੀਨ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅੱਡੇ-ਅੱਡੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕਾਂ ਅਧੀਨ ਰਹਿਣਗੇ, ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕੇਵਲ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਅਨਪੜ੍ਹ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਸੋਚਣਾ ਸਹੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ 100 ਸਾਲ ਪੂਰੇ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਭਾਰਤ ਦੀ 50% ਵਸੋਂ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਵ ਬੈਂਕ ਦਾ ਇਕ ਅਧਿਐਨ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕੇਵਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸਫਲ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਕਿ 72% ਬਾਲਗ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਇਕੋ ਹੀ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਉਹੀ ਅਧਿਆਪਕ ਜੋ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਅਨਪੜ੍ਹ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣ।

5. ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਹ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ‘‘ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਬਲੈਕ ਬੋਰਡ’’ ਜਿਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੁਝ ਕੁ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਭਵਨ ਅਤੇ ਸਮੱਗਰੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮੁਹੱਈਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ।

2.2.6 ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

	ਪ੍ਰਸ਼ਨ	ਉੱਤਰ
1.	ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕੌਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ।	ਹਾਂ/ਨਹੀਂ
2.	ਮੁਸਲਮਾਨ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਅਤੇ ਲੁਟੇਰੇ ਵੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਕੋਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨੀਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਖਦੇ।	ਹਾਂ/ਨਹੀਂ
3.	1813 ਦੇ ਚਾਰਟਰ ਐਕਟ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਬਣਾਇਆ ਸੀ।	ਹਾਂ/ਨਹੀਂ
4.	1813 ਅਤੇ 1921 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਨਿਯੰਤਰਣ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਸੀ।	ਹਾਂ/ਨਹੀਂ

5.	ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 1986 ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨੀਤੀ ਬਣਾਈ ਸੀ।	ਹਾਂ/ਨਹੀਂ
6.	ਕੌਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਆਫ ਐਕਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ ਲੋਕਰਾਜੀ ਅਸੂਲਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਾਈ ਗਈ।	ਹਾਂ/ਨਹੀਂ
7.	ਕੌਮੀ ਨੀਤੀ 1986 ਵਿਚ ਇਕਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ।	ਹਾਂ/ਨਹੀਂ
8.	ਇਸ ਨੀਤੀ ਵਿਚ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਪੜ੍ਹਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।	ਹਾਂ/ਨਹੀਂ
9.	1992 ਦੀ ਕੌਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇਕ ਸੁਤੰਤਰ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ 1986 ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ।	ਹਾਂ/ਨਹੀਂ
10.	1992 ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਇਕ ਮੂਲ ਅਧਿਕਾਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।	ਹਾਂ/ਨਹੀਂ

ਕੁੰਜੀ :

1. ਹਾਂ 2. ਹਾਂ 3. ਹਾਂ 4. ਹਾਂ 5. ਹਾਂ 6. ਨਹੀਂ 7. ਨਹੀਂ 8. ਹਾਂ 9. ਨਹੀਂ 10. ਨਹੀਂ

2.2.7 ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੂਚੀ

1. ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਕੌਮੀ ਨੀਤੀ 1986 ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਲਿਖੋ।
2. ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸੰਖੇਪ ਨੋਟ ਲਿਖੋ :
 - (ੳ) ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਗੁਲਾਮ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਕੌਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੱਸੋ।
 - (ਅ) 1986 ਦੀ ਕੌਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਦੀ ਬਣਤਰ ਲਈ ਕਿਹੜੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ।
 - (ੲ) 1986 ਵਾਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਅਮਲ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨਾ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ?
 - (ਸ) 1986 ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਦੇ 6 ਖਾਸ ਲੱਛਣ ਲਿਖੋ।
 - (ਹ) 1986 ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਆਰ. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਆਇਅਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ।

2.2.8 ਸੁਝਾਈ ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ

ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਤਰਾਲਾ ਦਿੱਲੀ	:	<i>ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਕੌਮੀ ਨੀਤੀ 1986-1992 ਦੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਸਣੇ।</i>
ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਤਰਾਲਾ ਦਿੱਲੀ	:	<i>ਕਾਰਜ ਯੋਜਨਾ, 1992</i>
ਸ਼ਰਮਾ, ਟੀ. ਆਰ.	:	<i>ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ (ਪੰਜਾਬੀ) ਪਟਿਆਲਾ, ਸੈਂਚਰੀ ਟਵੰਟੀ ਵਨ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨਜ਼, 1998</i>
ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਤਰਾਲਾ ਦਿੱਲੀ	:	<i>ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਵੰਗਾਰ-ਇਕ ਨੀਤੀ, 1985</i>

1992 ਦੀ ਸੋਧੀ ਹੋਈ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ

ਪਾਠ ਦੀ ਬਣਤਰ :

- 2.3.1 ਉਦੇਸ਼
- 2.3.2 ਜਾਣ ਪਛਾਣ
- 2.3.3 ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਤੇ ਭਾਗ
- 2.3.4 ਕੌਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ
- 2.3.5 ਬਰਾਬਰੀ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ
- 2.3.6 ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮੁੜ ਸੰਗਠਨ ਕਰਨਾ
- 2.3.7 ਕਿੱਤਾਕਰਨ
- 2.3.8 ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ
- 2.3.9 ਓਪਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਤੇ ਦੂਰ-ਸੰਚਾਰ ਸਿੱਖਿਆ
- 2.3.10 ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਸਿੱਖਿਆ
- 2.3.11 ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ
- 2.3.12 ਸਾਧਨ ਅਤੇ ਰੀਵੀਓ
- 2.3.13 ਭਵਿੱਖ
- 2.3.14 ਸਾਰ
- 2.3.15 ਸਵੈ-ਪੁਰਖ ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ
- 2.3.16 ਸੁਝਾਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ
- 2.3.17 ਸੁਝਾਈ ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ

2.3.1 ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਉਪਰੰਤ ਵਿਦਿਆਰਥੀ 1992 ਦੀ ਵਿਦਿਅਕ ਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਹੇਠ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਭਲੀ ਭਾਂਤੀ ਸਮਝ ਸਕੇਗਾ :

1. ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਕੌਮੀ ਢਾਂਚਾ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
2. ਉਹ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਭਲੀ ਭਾਂਤੀ ਸਮਝ ਸਕੇਗਾ।
3. ਵਿਦਿਆਰਥੀ 10+2+3 ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਯੋਗ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝ ਸਕਣਗੇ।
4. ਉਹ ਇਸਤਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਲਾਭਾਂ ਨੂੰ ਭਲੀ ਭਾਂਤੀ ਸਮਝ ਸਕਣਗੇ।
5. ਉਹ ਦੂਰ ਸੰਚਾਰ ਤੇ ਓਪਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਬਾਰੇ ਇਹ ਵੀ ਸਮਝ ਸਕਣਗੇ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੁਧਾਰਨਾ ਹੈ।
6. ਉਹ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਭਲੇ ਭਾਂਤੀ ਸਮਝਣ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।
7. ਉਹ ਅਧਿਆਪਕ ਦੇ ਰੁਤਬੇ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਭਲੀ ਭਾਂਤੀ ਸਮਝ ਸਕਣਗੇ।

2.3.2 ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸਾਧਨ ਹੈ ਤੇ ਪੁਰਾਣੀ 1968 ਦੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਨੀਤੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਹੁਣ

ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਦੇ ਅਸਮਰਥ ਸੀ ਤੇ ਇਕ ਨਵੀਂ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮੰਗ ਸੀ। 1984 ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ, ਲੋੜੀਂਦੇ ਬਹਿਸ-ਮੁਬਾਸੇ ਕਰਕੇ ਤੇ ਹੋਰ ਉਚੇਚੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਕੇ 1986 ਵਿਚ ਇਕ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਉਸ ਵਕਤ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਸੀ। ਇਹ ਨੀਤੀ ਵੀ ਸਲਾਹੁਣੀ ਸੀ। ਪਰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬਜਾਏ ਇਸ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਰੀਵੀਓ ਕਰਨ ਲਈ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਵਾਮੀ ਰਾਮ ਮੂਰਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ 1990 ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਨਾਮ ਸੀ ਟੂਬਰਡਿਜ਼ ਐਨ ਐਨਇਨਲਾਈਟਿਡ ਹਿਊਮਨ ਸੋਸਾਇਟੀ। ਇਸ ਉੱਪਰ ਹਾਲੇ ਕੋਈ ਯੋਗ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ ਕਿ ਫੇਰ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਸਕਤਾ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਸ 1990 ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਮੁੜ ਘੋਖਣ ਲਈ ਜਨਾਰਧਨ ਰੈਡੀ ਦੀ ਸਰਪਰਸਤੀ ਵਿਚ ਇਕ ਰਿਪੋਰਟ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ 1992 ਵਿਚ ਆਈ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਨੂੰ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਦਿਤੀ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਐਫ ਐਕਸ਼ਨ ਵੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਨਾਰਧਨ ਰੈਡੀ ਦੀ 1992 ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕਰਕੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 1986 ਦੀ ਨਵੀਨ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਲੈ ਆਂਦੀਆਂ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਲੋਅ ਵਿੱਚ 1986 ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਐਫ ਐਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਵੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਲੈ ਆਂਦੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸੋਧ ਕੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਪਾਲਿਸੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਐਫ ਐਕਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪਾਸ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਕੁੱਲ 12 ਭਾਗ ਜਾਂ ਹਿੱਸੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

2.3.3 ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਤੇ ਭਾਗ

- (ੳ) **ਸਰਬੱਖੀ ਵਿਕਾਸ** : ਸਾਡੇ ਕੌਮੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸਭ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਸਰਵ ਭਾਂਤੀ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥਕ ਵਿਕਾਸ ਲਈ।
- (ਅ) **ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਕ ਭਾਗ** : ਸਿੱਖਿਆ ਨੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੌਮੀ ਏਕਤਾ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮਨ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਸਮਾਜਿਕਤਾ, ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਅਤੇ ਲੋਕਰਾਜੀ ਕੀਮਤਾਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹਨ, ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ।
- (ੲ) **ਮਾਨਵ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ** : ਸਿੱਖਿਆ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਂਤ ਦੀ ਅਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪੱਧਰਾਂ ਦੀ ਮਾਨਵ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਕਿ ਖੋਜ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਉਸਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਕੌਮੀ ਆਤਮ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਗਤੀ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕਰਕੇ ਲੈ ਆਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- (ੳ) **ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭਾਂਤ ਦੀ ਲਾਗਤ** : ਸਿੱਖਿਆ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਵੱਖਰੀ ਭਾਂਤ ਦੀ ਲਾਗਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਕਲਪ ਕੌਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਦਾ ਮੂਲ ਵਿਚਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

2.3.4 ਕੌਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

- (i) **ਕੌਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਸੰਕਲਪ** : ਕੌਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਮਰ ਤੱਕ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਨਸਲ, ਲਿੰਗ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਆਮ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

- (ii) **ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਨਵਾਂ ਢਾਂਚਾ** : ਹੁਣ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਢਾਂਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ $10+2+3$ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ 10 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, 5 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਹੇਠਲੀ, 3 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਪਰਲੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਤੇ 2 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ। ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
- (iii) **ਸਾਂਝਾ ਕੋਰ ਸਿਸਟਮ** : ਕੌਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਅਧਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕੋਰ ਸਿਸਟਮ ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਂਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ।
- (iv) **ਕੌਮੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ** : ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕੌਮ ਮਿਲ ਕੇ ਇਹ ਬੀੜਾ ਚੁੱਕੇਗੀ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਵਸੀਲੇ ਉਪਲੱਬਧ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣਗੇ, ਵਿਤਕਰੇ ਦੂਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ, ਐਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਾਜ਼ਮੀ, ਮੁਫ਼ਤ ਅਤੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪੀ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਬਾਲਗਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਤਕਨੀਕੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।
- (v) **ਜੀਵਨ ਭਰ ਲਈ ਨਿਰੰਤਰ ਸਿੱਖਿਆ** : ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਏਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆ ਰਾਈਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਨ ਭਰ ਨਿਰੰਤਰ ਚਲਣ ਵਾਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਨੌਜਵਾਨ, ਘਰੇਲੂ ਔਰਤਾਂ, ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਦੇ ਕਾਮਿਆਂ ਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਿੱਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਗਤੀ ਨਾਲ, ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਅਵਸਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਨੋਰਥਾਂ ਲਈ ਖੁਲ੍ਹੀ ਅਤੇ ਦੂਰ-ਸੰਚਾਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪਰਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

2.3.5 ਬਰਾਬਰੀ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ

- (i) **ਵਿਤਕਰੇ** : ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਇਸ ਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ੋਰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਅਕ ਵਿਤਕਰੇ ਦੂਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਵਿਦਿਅਕ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਜੋ ਕਿ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਇਸ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹੇ ਹਨ।
- (ii) ਇਸਤਰੀ ਵਰਗ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਪਛੜ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਹੱਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਭਰਵਾਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਉਪਰਾਲੇ ਵੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ :
- (1) **ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਰੁਤਬੇ** : ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਰੁਤਬੇ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਨੁਸਰਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਵਧੇ।
 - (2) **ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ** : ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਅਕ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਵੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਨਵੀਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕੁਰੀਕੁਲਮ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਨਵੀਆਂ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕਾਂ ਅਤੇ ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਤੀਰੇ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਉਤਪੰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।
 - (3) **ਇਸਤਰੀਆਂ ਬਾਬਤ ਖੋਜ** : ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸਤਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਖੋਜ ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੁਤਬੇ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁਕਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।
 - (4) **ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਦਾ ਨਾਸ਼** : ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਇਸ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਦੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ

- ਵੱਖਰੇ ਟੀਚੇ ਮਿੱਥੇ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।
- (5) **ਕਿੱਤਾਕਾਰੀ ਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਕੋਰਸ ਚਲਾਉਣੇ** : ਮੋਟੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪੱਧਰਾਂ ਤੇ ਕਿੱਤਾਕਾਰੀ, ਤਕਨੀਕੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਕੋਰਸਾਂ ਵਿਚ ਦਾਖਲੇ ਦੇ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਪੱਖ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਾਬਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿੱਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ।
- (6) **ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ** : ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਇਸ ਵਰਗ ਦੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਹਰ ਪੱਧਰ ਤੇ ਉੱਚ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਵਸੀਲੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਵਿਤਕਰੇ ਚਾਰ ਭਾਂਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਰੀ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ, ਸ਼ਹਿਰੀ ਮਰਦ, ਪੇਂਡੂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਤੇ ਪੇਂਡੂ ਮਰਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਦੂਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।
- (7) **ਪੱਟੀਦਰ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ** : ਪੱਟੀਦਰ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਖਰਚੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਭਵਨਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵੱਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਰੱਖੇ ਫੰਡਾਂ ਦੇ ਖਰਚੇ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਐਨ.ਆਰ.ਈ.ਪੀ. ਅਤੇ ਆਰ.ਐਲ.ਈ.ਜੀ.ਪੀ. ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।
- (8) **ਸਿੱਖਿਅਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪਛੜੇ ਹੋਏ ਹੋਰ ਇਲਾਕੇ ਤੇ ਵਰਗ** : ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਅਤੇ ਵਰਗਾਂ ਲਈ ਜੋ ਕਿ ਘੱਟ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗ੍ਰਾਮੀਣ ਇਲਾਕੇ, ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ, ਰਤੀਲੇ ਟਿੱਬੇ, ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਵਸੇ ਹੋਏ ਇਲਾਕੇ ਤੇ ਜਜ਼ੀਰੇ ਹਨ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭਾਂਤ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਕੇ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭਾਂਤ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੂਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।
- (9) **ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕ** : ਕੁਝ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਕੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਵਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰੇ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਵੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਕੌਮੀ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਣ।
- (10) **ਅਪਾਹਜ ਜਾਂ ਅੰਗਹੀਣ** : ਇਹ ਟੀਚਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜਾਂ ਨੂੰ ਬਾਕੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਭਾਈਵਾਲ ਬਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਵਧਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਵੇਂ ਮੂਲ ਧਾਰਾ ਵਿਚ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।
- (11) **ਪ੍ਰੋੜ ਸਿੱਖਿਆ**
- (i) **ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਔਜ਼ਾਰ** : ਸਾਡੇ ਸ਼ਾਸਤਰ ਤਾਂ ਇਹ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਉਹ ਔਜ਼ਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਅਗਿਆਨਤਾ ਅਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਦਬਾਅ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਦਿਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਤੋਂ ਨਿਜਾਤ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੋੜ ਸਾਖਰਤਾ ਦੀ ਅਤਿਅੰਤ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।
- (ii) **ਸਕਿੱਲ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣਾ** : ਅੱਜ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਕਿੱਲ ਨੂੰ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਉੱਚੀ ਮਾਨਵ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਭਾਗ ਬਣ ਸਕਣ।
- (iii) **ਚੱਲ ਰਹੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਨਾਉਣਾ** : ਕਿਉਂਕਿ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਦੀ

ਭਾਈਵਾਲ ਦਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਵੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਗਰੀਬੀ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣਾ, ਕੌਮੀ ਏਕਤਾ ਬਣਾਉਣਾ, ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਰੱਖਣਾ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ, ਛੋਟੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਆਦਿ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਚਲ ਰਹੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ।

(iv) **ਸਰਵ-ਸਾਖਰਤਾ ਅਭਿਆਨ** : ਸਾਡੀ ਕੌਮ ਨੇ ਇਹ ਅਕੀਦਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਂਤਿਕ ਸਰਕਾਰਾਂ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਲਹਿਰਾਂ, ਮਾਸ ਮੀਡੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਭ ਮਿਲ ਕੇ ਸਰਵ-ਸਾਖਰਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਈਵਲ ਬਣਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਧਿਆਪਕਾਂ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਨੌਜਵਾਨ ਭਲਾਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਆਦਿ ਵੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ। ਸਰਵ-ਸਾਖਰਤਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਵੇਗਾ ਸਾਖਰਤਾ, ਗਿਆਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ ਸਕਿਲ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਗਰੁਕਤਾ ਲਿਆਉਣੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਪੱਧਰ ਉੱਚੀ ਉੱਠੇਗੀ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਗਤੀ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਵੀ ਆਵੇਗੀ।

(v) **ਸਾਖਰਤਾ ਦਾ ਅਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ** : ਵੱਖ ਵੱਖ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਧੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰੋੜ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣਗੇ :

- (ੳ) ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰੰਤਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਲਾਗੂ ਕਰਨੇ।
- (ਅ) ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਟ੍ਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਉਣੇ।
- (ੲ) ਸੈਕੰਡਰੀ ਤੋਂ ਅਗਲੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ।
- (ਸ) ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਕਮਰਿਆਂ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ।
- (ਹ) ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰੇਡੀਓ, ਟੀ.ਵੀ. ਅਤੇ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨਾ।
- (ਕ) ਸਿਖਾਂਦਰੂਆਂ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਭਾਈਵਾਲ ਬਣਾਉਣਾ।
- (ਖ) ਦੂਰ-ਸੰਚਾਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਹੋਰ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ।

2.3.6 **ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮੁੜ ਸੰਗਠਨ ਕਰਨਾ :**

(1) **ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ** : ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵੱਲ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ਇਸ ਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਠਨ ਸੇਵਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਦੇ ਕੇਂਦਰ, ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਅਕੀਦੇ ਨਾਲ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

(2) **ਐਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸਿੱਖਿਆ** : ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਜੇ ਬੱਚੇ 1990 ਤਕ ਗਿਆਰਾ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਹੋਣਗੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਵਾਈ ਹੋਵੇਗੀ ਜਾਂ ਫੇਰ ਨਾਨ-ਫਾਰਮਲ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੱਧਰ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਵਾਈ ਜਾਏਗੀ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ 1995 ਤਕ 14 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਦੇ ਸਭ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਅਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

- (3) **ਆਪਰੇਸ਼ਨ ਬਲੈਕ ਬੋਰਡ** : ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋ ਕਿ 1986 ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ, ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸੁਧਾਰੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤੇ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਖਿਡੌਣਿਆਂ, ਬਲੈਕ ਬੋਰਡ, ਨਕਸ਼ੇ, ਕੁਰਸੀਆਂ, ਮੇਜ਼ ਤੇ ਹੋਰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਹਰ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਅਧਿਆਪਕ ਹੋਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅੱਧੀ ਗਿਣਤੀ ਇਸਤਰੀ ਅਧਿਆਪਕਾਵਾਂ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਲਦੀ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਹਰ ਜਮਾਤ ਲਈ ਇਕ ਅਧਿਆਪਕ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਹ ਜਾਂ ਫੇਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਅਪਰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਜਮਾਤਾਂ ਲਈ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।
- (4) **ਗੈਰ-ਰਸਮੀ ਸਿੱਖਿਆ** : 21ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 14 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਯੋਗ ਪੱਧਰ ਤੇ ਮੁਫਤ ਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਕਿ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚ ਹੀ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਬਾਦੀਆਂ ਲਈ ਜਿਥੇ ਕਿ ਸਕੂਲ ਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇ, ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਕਿ ਸਕੂਲ ਦੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਮੇਂ ਵਿਚ, ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ, ਗੈਰ-ਰਸਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ 14 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਯੋਗ ਪੱਧਰ ਦੀ ਮੁਫਤ ਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਇਕੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਕੌਮੀ ਪੱਧਰ ਦਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ।
- (5) **ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ**
- (ੳ) ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਇੰਸ, ਹਿਊਮੈਨਿਟੀਜ਼ ਜਾਂ ਸੋਸਲ ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰੇਗੀ।
- (ਅ) ਇਹ ਉਹ ਉਮਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਅਤੇ ਕੌਮੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਇਕ ਸ਼ਹਿਰੀ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਡਿਊਟੀਆਂ ਤੇ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਸਕਣ।
- (ੲ) ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋ ਸਕੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਾਖਰਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।
- (ਸ) ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆ ਕੇ, ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਮਾਨਵਸ਼ਕਤੀ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ ਮੋਕਲਾ ਅਤੇ ਅਸਰਦਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਲੜਕੀਆਂ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਤੇ ਪੱਟੀਦਾਰ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਇੰਸ, ਕਾਮਰਸ ਅਤੇ ਕਿੱਤਾਕਾਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਅਵਸਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

(6) ਨਵੇਂਦਿਆ ਵਿਦਿਆਲੇ

- (1) **ਚੰਗੀ ਗਤੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ** : ਇਹ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭਾਂਤ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਜਾਂ ਯੋਗਤਾ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਗਤੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਵਸੀਲੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚ ਪੱਧਰੀ ਭਾਂਤ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਇਸ ਪੱਧਰ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਆਰਥਿਕ ਵਸੀਲੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ।
- (2) **ਨਵੇਂਦਿਆ ਵਿਦਿਆਲਾ ਦਾ ਭਾਗ** : ਗਤੀ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਜਾਂ ਫੇਰ ਨਵੇਂਦਿਆ ਸਕੂਲ ਜੋ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਬਣਾਉਣਗੇ, ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕੋ ਹੀ ਪੈਟਰਨ ਤੇ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਤਜਰਬੇ ਕਰਨ ਨੂੰ ਅਤੇ ਨਵੀਨ ਕਾਢਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

(3) ਨਵੇਂਦਿਆ ਵਿਦਿਆਲਿਆਂ ਦੇ ਟੀਚੇ

- (ੳ) ਉੱਚਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਇਨਸਾਫ ਦਾ ਵੀ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਪਟੀਦਰ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਕੁਝ ਰਾਖਵੇਂ ਥਾਂ ਰੱਖੇ ਜਾਣ।
- (ਅ) ਲਾਇਕ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ, ਕੌਮੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਗ੍ਰਾਮੀਣ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਭਾਗਾਂ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਇੱਕਠੇ ਰਹਿਣ।
- (ੲ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਭਾਂਤ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨਾ।
- (ਸ) ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਉੱਚੀ ਪੱਧਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ।

2.3.7 ਕਿੱਤਾਕਰਨ

- (1) ਕਿੱਤਾਕਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਧਾਰਾ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਿੱਤਿਆਂ ਲਈ ਮਾਨਵਸ਼ਕਤੀ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਨੂੰ ਲਚਕਦਾਰ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅੱਠਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਚੰਗੀ ਸਮਝ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਇਨਸਫਟਰੀਅਲ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਇਨਸਟੀਚੂਟ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਧਾਰਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।
- (2) ਇਹ ਵੀ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ ਕਿ 1995 ਤੱਕ 10× ਅਤੇ 2000 ਈ. ਤੱਕ 25× ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇਸ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ। ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਹੈ।

2.3.8 ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ

- (1) ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਖੁਦ ਮੁਖਤਿਆਰ ਕਾਲਜ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।
- (2) ਕਿੱਤਿਆਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਈਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਰਸਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।
- (3) ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਢੰਗਾਂ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਲੈ ਆਉਣ ਲਈ ਭਰਪੂਰ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਆਮ ਸਮੱਗਰੀ ਤੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਕੁਰੀਕੁਲਮ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ, ਖੋਜ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਓਰੀਐਂਟੇਸ਼ਨ ਵੱਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਸੁਝਾਉ ਅਧਿਆਪਕ ਪ੍ਰਸ਼ਿਕਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰੀ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਨੌਕਰੀ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਅਧਿਆਪਕ ਦੀਆਂ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਖਾਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੁਲੰਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

2.3.9 ਓਪਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਤੇ ਦੂਰ-ਸੰਚਾਰ ਸਿੱਖਿਆ**(1) ਓਪਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ**

- (ੳ) ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਜੀਵਨ ਭਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਲੋਕਰਾਜੀ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣ ਲਈ ਓਪਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਸਕੀਮ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਹੋਰ ਵੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।
- (ਅ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਟੀਚਿਆਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ 1988 ਵਿੱਚ ਜੋ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਓਪਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਨੂੰ ਹੋਰ ਪੱਕਿਆਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।
- (2) **ਨੌਕਰੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਡਿਗਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਕਰਨਾ** : ਬਹੁਤੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਲਈ ਜਿਥੇ ਵੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਡਿਗਰੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿੱਤਿਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਂ ਪੂਰਨ ਭਾਂਤ ਯੋਗਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।
- (3) **ਗ੍ਰਾਮੀਣ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ** : ਗ੍ਰਾਮੀਣ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਸੂਖਮ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ

- ਗ੍ਰਾਮੀਣ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।
- (4) **ਤਕਨੀਕੀ ਅਤੇ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਸਿੱਖਿਆ** : ਭਾਵੇਂ ਤਕਨੀਕੀ ਅਤੇ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀਆਂ ਦੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਜਾਂਚਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦੀਆਂ ਸਹਾਇਕ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਰਸਾਂ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਗਲੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ, ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ, ਸਮਾਜਿਕ ਵਾਤਾਵਰਨ, ਉਪਜਾਊਪਣਾ ਅਤੇ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਵਿਧੀ, ਗਿਆਨ ਦਾ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਭੰਡਾਰ ਅਤੇ ਸਾਇੰਸ, ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆ ਰਹੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਆਦਿ।
- (5) **ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ** : ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਠੀਕ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਵੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਅਧਿਆਪਕ ਨੀਝ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਿਲ ਲਗਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ :
- (ੳ) ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਵੀ ਕਰਨਾ।
- (ਅ) ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਭਲਾਈ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਯਕੀਨੀ ਬਨਾਉਣਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਠੀਕ ਠਾਕ ਹੋਵੇ।
- (ੲ) ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰਨਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀਆਂ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੀਆਂ।
- (ਸ) ਕੌਮੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਂਤਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਦੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਿਕ ਪੱਖ ਮਾਪਦੰਡ ਬਣਾ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਪਣ ਦਾ ਸਿਸਟਮ ਬਨਾਉਣਾ।
- (6) **ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸਿਲੇਬਸ ਦੀ ਮੁੜ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨਾ** :
- (ੳ) ਕੁਰੀਕੁਲਮ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਕਲਚਰਲ ਅੰਸ਼ ਪਾਏ ਜਾਣ। ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਅਤੇ ਇਕਮਿਕਤਾ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਅੰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਸੂਖਮਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
- (ਅ) ਸਮੁਦਾਇ ਦੇ ਪਤਵੰਤਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਅਕ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆ, ਸਿੱਖਿਆਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਉਚਿਆ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਸੋਚਿਆ ਜਾਵੇ ਜੋ ਕਿ ਸਾਹਿਤਕ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾਵਾਦੀ ਪੱਖ ਤੋਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਅਮੀਰ ਬਨਾਉਣਾ।
- (ੲ) ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਿਕ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪੁਰਾਣੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਵੰਗ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਿਕ ਕੀਮਤਾਂ ਉਤਪੰਨ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਨੂੰ ਵੀ ਸਨਮਾਨਿਆ ਜਾਵੇ।
- (7) **ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ**
- (ੳ) **ਨੈਤਿਕ ਗੁਣ** : ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗ ਰਹੀਆਂ ਨੈਤਿਕ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਵਧ ਰਹੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੁਰੀਕੁਲਮ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਇਕ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਅਦਾਰਾ ਬਣਾ ਕੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਿਕ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।
- (ਅ) **ਸਦੀਵੀ ਗੁਣ** : ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਬਹੁਪੱਖੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਖਰੇਵੇ ਹੋਣ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਸਰਬਵਿਆਪੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸਦੀਵੀ ਕੀਮਤਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੌਮੀ ਏਕਤਾ ਬਣੀ ਰਹੇ।
- (ੲ) **ਉਸਾਰੂ ਸਮੱਗਰੀ** : ਉਪਰੋਕਤ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਅਲਗ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕੌਮੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸਮੱਗਰੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਜ਼ਰੂਰ ਦਰਸਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- (ਸ) **ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ**
- (1) **ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਉਪਲੱਬਧੀ** : ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਸਤੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ

- ਅਤਿਅੰਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਕਿ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਰ ਵਰਗ ਨੂੰ ਸਸਤੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਉਪਲੱਬਧ ਹੋ ਸਕਣ।
- (2) **ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣਾ** : ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਸਥਰ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਆਦਤ ਪਾਈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਸਾਰੂ ਲਿਖਤਾਂ ਲਿਖਾਈਆਂ ਜਾਣ।
 - (3) **ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤ** : ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।
 - (4) **ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਉਲਥਾ ਕਰਨਾ** : ਦੂਸਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਉਲਥੇ ਕਰਨ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।
 - (5) **ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ** : ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਵਧੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖਵਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣਗੀਆਂ।
 - (6) **ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸੁਧਾਰਨੀ** : ਕੌਮੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇਹ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਕਿ ਸਥਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਹੋਰ ਨਵੀਆਂ ਵਧੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ।
 - (7) **ਕੰਮ ਦਾ ਤਜਰਬਾ** : ਕੰਮ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕੰਮ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਬਲੀਅਤ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਦਾ ਗਿਆਨ ਤੇ ਸਕਿਲ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਵੱਧਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵੱਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਜਰਬਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਿੱਤੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।
 - (8) **ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ** : ਅੱਜ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਬੜੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਾਤਾਵਰਨ ਬਾਰੇ ਚੇਤੰਨਤਾ ਉਤਪੰਨ ਕਰੇ। ਇਹ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਰ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਉਤਪੰਨ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਧਿਆਪਕ ਪ੍ਰਸਿਕਸ਼ਨ ਦਾ ਵੀ ਇਕ ਭਾਗ ਬਣ ਕੇ ਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਉਤਪੰਨ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
 - (9) **ਹਿਸਾਬ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ**
 - (ੳ) ਹਿਸਾਬ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਰਾਹੀਂ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸੋਚ, ਕਾਰਨ ਲੱਭਣ ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੇ ਕੰਮ ਵੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।
 - (ਅ) ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਉਸ ਦੇ ਅਸਰ ਅਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਲਈ ਹਿਸਾਬ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਤਕਨੀਕੀ ਕਾਰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।
 - (10) **ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਿੱਖਿਆ** :
 - (ੳ) ਸਾਇੰਸ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਕਿ ਬੱਚੇ ਵਿੱਚ ਯੋਗ ਕਾਬਲੀਅਤ ਉਤਪੰਨ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣੇ ਤੇ ਸਵਾਲ ਜਵਾਬ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਰੱਖੇ ਅਤੇ ਕੋਮਲਤਾ ਉਤਪੰਨ ਕਰੇ।
 - (ਅ) ਸਾਇੰਸ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਢਾਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਬੱਚੇ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਆਪ ਕਰਨ ਦੀ ਸਕਿਲ ਉਤਪੰਨ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਹ ਸਾਇੰਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਿਹਤ ਨਾਲ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨਾਲ, ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਪੱਖਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਸਕੇ।
 - (11) **ਖੇਡਾਂ ਤੇ ਸਿਹਤ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ** : ਸਿਹਤ ਤੇ ਖੇਡਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੌਮੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇਕ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢਾਂਚਾ ਘੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

- (12) **ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਭਾਗ** : ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਤੇ ਹੋਰ ਵਸੀਲਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਕਿ ਉਹ ਕੌਮੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਇਕ ਜਾਂ ਫੇਰ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਸਕੀਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਕੌਮੀ ਸੇਵਾ ਸਕੀਮ, ਐਨ.ਸੀ.ਸੀ. ਆਦਿ। ਸਿੱਖਿਅਕ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਵਿਕਾਸ, ਸੁਧਾਰ ਜਾਂ ਐਕਸਟੈਨਸ਼ਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਭਾਈਵਾਲ ਬਣੇ। ਕੌਮੀ ਸੇਵਾ ਵਾਲੰਟੀਅਰ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਪੱਕਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।
- (13) **ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸੁਧਾਰ** : ਇਸ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਅਤੇ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੁਲਾਂਕਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਉਪਰਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਕਰਨ :
- (ੳ) ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਵਿਤਕਰੇ ਅਤੇ ਮੌਕੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।
 - (ਅ) ਘੋਟਾ ਲਗਾ ਕੇ ਯਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਰਵਾਇਤ ਨੂੰ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇ।
 - (ੲ) ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਕਾਦਮਿਕ ਅਤੇ ਨਾਨ-ਅਕਾਦਮਿਕ ਪੱਖ ਵੀ ਆ ਜਾਣ।
 - (ਸ) ਮਾਪਿਆਂ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।
 - (ਹ) ਇਮਤਿਹਾਨ ਲੈਣ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਂਦਾ ਜਾਵੇ।
 - (ਕ) ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਤੇ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਜਾਣ।
 - (ਖ) ਸੈਕੰਡਰੀ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉਪਰ ਤੱਕ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸਮੈਸਟਰ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।
 - (ਗ) ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਗਰੇਡਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

2.3.10 ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਸਿੱਖਿਆ

- (ੳ) ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਉਸ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਈ ਵਾਰ ਠੀਕ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਸਮਾਜ ਉਸ ਵਿਚਲੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਉੱਚਾ ਨਹੀਂ ਉੱਠ ਸਕਦਾ।
 - (ਅ) ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਦੀ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਦਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਮੈਰਿਟ, ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਤੇ ਕੰਮ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਮਹੱਤਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।
 - (ੲ) ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਕਿੱਤਾਕਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇ ਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਇਸ ਕਿੱਤੇ ਵਿੱਚ ਯੋਗ ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ।
 - (ਸ) ਅਧਿਆਪਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਤੇ ਦੇ ਵਕਾਰ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ, ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਬਣਾਉਣ ਤੇ ਕਿੱਤਾਕਾਰੀ ਦੂਸ਼ਨ ਦੂਰ ਕਰਨ।
- (2) **ਅਧਿਆਪਕ ਪ੍ਰਸ਼ਿਕਸ਼ਨ** :
- (ੳ) ਅਧਿਆਪਕ ਪ੍ਰਸ਼ਿਕਸ਼ਨ ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਚੱਲਣ ਵਾਲਾ ਵਾਹਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਤੇ ਨੌਕਰੀ ਦੌਰਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਿਕਸ਼ਨ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਤੋਂ ਵਖਰਿਆਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਦੋਹਾਂ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।
 - (ਅ) ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਤਾਂ ਕਿ ਐਲੀਮੈਂਟਰੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਕਾਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਸ਼ਿਕਸ਼ਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਰਸਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵੀ ਸਿਖਲਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।
 - (ੲ) ਕੁਝ ਇਕ ਅਧਿਆਪਕ ਪ੍ਰਸ਼ਿਕਸ਼ਨ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਸਤਰ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸਟੇਟ ਕੌਸ਼ਿਲ ਐਂਡ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਰਿਸਰਚ ਅਤੇ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕਣ।

2.3.11 ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ

- (1) **ਕੌਮੀ ਪੱਧਰ ਤੇ** : ਕੇਂਦਰੀ ਬੋਰਡ ਔਫ਼ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਕੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਜਾਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਠੀਕ ਸੇਧ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇ।
- (2) **ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸੇਵਾ** : ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਠੀਕ ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸੇਵਾ, ਆਈ.ਏ.ਐਸ. ਦੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।
- (3) **ਪ੍ਰਾਂਤਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ** : ਪ੍ਰਾਂਤਿਕ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਟੇਟ ਅਡਵਾਇਜ਼ਰੀ ਬੋਰਡ ਔਫ਼ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਕੈਬੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਆਪਣੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।
- (4) **ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਪੱਧਰ ਤੇ**
 - (ੳ) ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਬੰਧਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਬੋਰਡ ਔਫ਼ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।
 - (ਅ) ਯੋਗ ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰਕੇ, ਸਥਾਨਕ ਸਮੁਦਾਇ ਵੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਗੀਆਂ।
- (5) **ਵਾਲੰਟਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮਾਇਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ** : ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ, ਵਾਲੰਟਰੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਸੇਵਾ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਗਰੁੱਪਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਲੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਸਹਾਇਤਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜੇਕਰ ਉਹ ਆਪਣਾ ਕੰਮਕਾਰ ਯੋਗ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰਨਗੇ।

2.3.12 ਸਾਧਨ ਅਤੇ ਰੀਵੀਓ :

- (1) **ਸਾਧਨ** : ਕੌਮ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਅਤੇ ਉਪਜੀਵਕਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਖਰਚੇ ਨੂੰ ਖਾਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਲਾਗਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਲੀ ਲਾਗਤ 6% ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੀਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਕੇ ਧਨ ਰਾਸ਼ੀ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਭਾਵੇਂ ਖਰਚੇ ਦੀ ਅਸਲੀ ਲਾਗਤ ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਮੇਂ ਤੇ ਜਾਂਚ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਠੀਕ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕਰਕੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਵੀ ਸਿੱਖਿਆ ਉਪਰ ਖਰਚੇ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਅੱਠਵੇਂ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਪਲਾਨ ਵਿੱਚ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਇਹ ਕੰਮ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦੇ 6% ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਜਾਵੇ।
- (2) **ਮੁੜ ਜਾਂਚਣਾ** : ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਨਵੀਂ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਹਰ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਦੀ ਮੁੜ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਉਪਰੰਤ ਨਵੇਂ ਉਭਰ ਰਹੇ ਝੁਕਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਹੋਵੇਗਾ।

2.3.13 ਭਵਿੱਖ

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮਸਲਾ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਹੈ। ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਸਾਡੀਆਂ ਬੌਧਿਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਰਵਾਇਤਾਂ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਕੇ, ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰ ਸਫਲ ਹੋਵਾਂਗੇ।

1992 ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਅਕ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸਦਨ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਬਹਿਸ ਦੇ ਉਪਰੰਤ ਵਿਚਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਟਾਸਕ ਫੋਰਸਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀਝ ਨਾਲ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਅਸਲੀ ਸਕੀਮ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਲੈ ਆਂਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸੀ

ਤੇ ਨਵੇਂ ਟੀਚੇ ਮਿੱਥੇ ਗਏ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਉਸ ਨੀਤੀ ਦੇ ਟੀਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਕੜੀ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਪ੍ਰਾਤਿਕ ਸਰਕਾਰ, ਕੇਂਦਰ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਮਿਲ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਕੱਢਣ ਲਈ ਭਰਵੇਂ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਪੱਤਰ (Charter) ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ, ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮੁਦਾਇ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਧਿਆਇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ :

- (1) ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ
- (2) ਪੱਛੜੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ, ਪੱਟੀਦਾਰ ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੱਛੜੇ ਹੋਏ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ
- (3) ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ
- (4) ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ
- (5) ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਸਿੱਖਿਆ
- (6) ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ
- (7) ਐਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸਿੱਖਿਆ
- (8) ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ
- (9) ਨਵੇਂਦਿਆ ਵਿਦਿਆਲਿਆ
- (10) ਕਿੱਤਾਕਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ
- (11) ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ
- (12) ਓਪਨ ਸਿੱਖਿਆ
- (13) ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲੋਂ ਡਿਗਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਖਰਿਆ ਕਰਨਾ ਤੇ ਮਾਨਵ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪਲਾਨ
- (14) ਗ੍ਰਾਮੀਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ
- (15) ਤਕਨੀਕੀ ਅਤੇ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਸਿੱਖਿਆ
- (16) ਖੋਜ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ
- (17) ਕਲਚਰਲ ਸੰਬੰਧ
- (18) ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ
- (19) ਮੀਡੀਆ ਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਟੈਕਨੋਲੋਜੀ
- (20) ਖੇਡਾਂ, ਸਰੀਰਕ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਜਵਾਨੀ
- (21) ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਤੇ ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ
- (22) ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ

ਇਸ ਸਕੀਮ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵਿਸਥਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

2.3.14 ਸਾਰ

1. 1986 ਦੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸੁਧਾਰ ਕੇ 1992 ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਰੂਪ ਨੂੰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਪਾਸ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
2. ਇਸ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ 12 ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਭਾਗ ਬਾਰੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਲਈ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।
3. ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਨੋਰਥਾਂ ਬਾਬਤ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

4. ਇੱਕ ਪਾਰਟ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਅਕ ਢਾਂਚੇ ਬਾਰੇ ਦਸ ਕੇ ਉਸ ਬਾਬਤ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।
5. ਇੱਕ ਭਾਗ ਵਿਚ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਕੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਬਾਬਤ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।
6. ਇੱਕ ਭਾਗ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਉਤਪੰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਝਾਓ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।
7. ਇੱਕ ਭਾਗ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।
8. ਕਿੱਤੇ ਤੇ ਕਿੱਤਾਕਰਨ ਤੇ ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਵੀ ਚਾਨਣ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।
9. ਓਪਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੇ ਦੂਰ-ਸੰਚਾਰਨ ਦੀ ਟਕਨੋਲੋਜੀ ਨੂੰ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।
10. ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਸੁਖਾਵਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਧੀਆਂ ਦਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ।
11. ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਗਾਂ ਦੀਆਂ ਪੜ੍ਹਾਈਆਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।
12. ਵਿਦਿਆਲੇ ਦੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ 6% ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯੋਗ ਭਾਂਤ ਖਰਚ ਕਰਨ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
13. ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

2.3.15 ਸਵੈ-ਪੁਰਖ ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

	ਪ੍ਰਸ਼ਨ	ਉੱਤਰ
1.	1992 ਦੀ ਤੇ 1986 ਦੀ ਸਿੱਖਿਅਕ ਨੀਤੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।	ਹਾਂ/ਨਹੀਂ
2.	1992 ਦੀ ਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਸਿੱਖਿਅਕ ਢਾਂਚੇ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।	ਹਾਂ/ਨਹੀਂ
3.	1992 ਦੀ ਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।	ਹਾਂ/ਨਹੀਂ
4.	1992 ਵਾਲੀ ਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਕਿੱਤਾਕਰਨ ਨੂੰ ਯੋਗ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।	ਹਾਂ/ਨਹੀਂ
5.	1992 ਦੀ ਨੀਤੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰੌੜ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਬੜਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।	ਹਾਂ/ਨਹੀਂ
6.	ਇਸ ਨੀਤੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਠੀਕ ਸੁਝਾਉ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।	ਹਾਂ/ਨਹੀਂ
7.	ਇਸ ਨੀਤੀ ਵਿਚ ਦੂਰ-ਸੰਚਾਰ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਓਪਨ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਯੋਗ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।	ਹਾਂ/ਨਹੀਂ
8.	ਇਸ ਨੀਤੀ ਵਿਚ ਨੈਸ਼ਨਲ ਪੱਖ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।	ਹਾਂ/ਨਹੀਂ
9.	ਇਸ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਯੋਗ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।	ਹਾਂ/ਨਹੀਂ
10.	ਇਸ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਯੋਗ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।	ਹਾਂ/ਨਹੀਂ

ਕੁੰਜੀ :

- (1) ਨਹੀਂ (2) ਹਾਂ (3) ਹਾਂ (4) ਹਾਂ (5) ਹਾਂ (6) ਨਹੀਂ (7) ਹਾਂ (8) ਹਾਂ (9) ਹਾਂ (10) ਹਾਂ

2.3.16 ਸੁਝਾਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. 1986 ਦੀ ਨਵੀਂ ਕੌਮੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਉਲੀਕੋ।
2. 1992 ਦੀ ਸੋਧੀ ਹੋਈ ਨੀਤੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾਂ ਕਿੰਨਾਂ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰੋ।
3. ਸੋਧੀ ਹੋਈ ਸਿੱਖਿਅਕ ਨੀਤੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਅਕ ਢਾਂਚੇ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰੋ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦਰਸਾਓ।

2.3.17 ਸੁਝਾਈ ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ :

1.	ਬੀ.ਸੀ. ਰਾਏ	:	ਹਿਸਟਰੀ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਅਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ
2.	ਬੀ.ਡੀ. ਦਮਰਾਲ ਐਂਡ ਬੀ.ਐਨ. ਡੈਸ	:	ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਇਨ ਮਾਡਰਨ ਇੰਡੀਆ
3.	ਟੀ.ਐਸ. ਸੋਢੀ	:	ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਆਫ਼ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਸਿਸਟਮ ਇਨ ਇੰਡੀਆ
4.	ਸੁਰੇਸ਼ ਭਟਨਾਗਰ ਐਂਡ	:	ਮਾਡਰਨ ਇੰਡੀਅਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਇਟਜ਼ ਅਨਾਮਿਕਾ ਸਕਸੈਸਾ ਪ੍ਰਾਬਲਮਜ਼

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗਿਆਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ

ਬਣਤਰ

2.5.0 ਉਦੇਸ਼

2.5.1 ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

2.5.2 ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗਿਆਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ

2.5.3 ਸਿੱਟਾ

2.5.4 ਸੁਝਾਏ ਗਏ ਸਵਾਲ

2.5.5 ਹਵਾਲੇ

2.5.0 ਉਦੇਸ਼

- ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗਿਆਨ ਕਮਿਸ਼ਨ (NKC) ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਲਈ
- NKC ਦੀਆਂ ਨੀਤੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਲਈ

2.5.1 ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 2005 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸਾਡੇ ਗਿਆਨ ਅਧਾਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਭੰਡਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਬਲੂ ਪ੍ਰਿੰਟ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਲੋਕ 21ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਪੰਜ ਮੁੱਖ ਖੇਤਰ - ਪਹੁੰਚ, ਸੰਕਲਪ, ਰਚਨਾ, ਐਪਲੀਕੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ NKC ਦਾ ਦਿਲ ਹਨ। NKC ਨੇ 2008 ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ

ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸੈੱਟ ਸੌਂਪਿਆ। ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਸਮੇਤ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ 250 ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਾਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਹਿੱਸੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਰਕਾਰਾਂ, ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਬੰਧਕ, ਅਧਿਆਪਕ, DIETs ਅਤੇ SCERTs ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ, ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰੀ, ਕਾਰਕੁਨ ਅਤੇ ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨਾਂ/ਸਿਵਲ ਸੋਸਾਇਟੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਤਾ। ਪ੍ਰਸਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਵਿਭਿੰਨ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਵੰਡ, ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਵਿਧੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

2.5.2 ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗਿਆਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ: ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗਿਆਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਹਨ ਜੋ ਕਿ 2005 ਵਿੱਚ ਸੈਮ ਪਿਟਰੋਡ ਦੀ ਚੈਅਰਮੈਨਸ਼ਿਪ ਹੇਠ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

- ❑ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ 'ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨਾ।
- ❑ ਅਨੁਵਾਦ ਨੂੰ ਉਦਯੋਗ ਵਜੋਂ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੋਰਣਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੋ।
- ❑ ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਜੋਂ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- ❑ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਦੀ ਉਤਪੱਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਪਸਾਰ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਸਾਕਾਰਤਮਕ ਅਤੇ ਢੁੱਕਵਾਂ ਉਪਯੋਗ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤੇਜ਼ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਨੈਟਵਰਕ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ।
- ❑ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।
- ❑ ਵੇਕੇਸ਼ਨਲ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੋਤ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰੱਖੋ।
- ❑ ਹੋਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਬਣਾਓ।
- ❑ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ।
- ❑ ਨੀਤੀਗਤ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦੇਣ ਲਈ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਕੰਪਿਊਟਰੀਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜਿਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨਾਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਲਈ ਸਾਂਝੇ ਮਿਆਰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰੇ।

NKC ਇਹ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਠਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਨੀਤੀ ਤਬਦੀਲੀ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਅਤੇ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨਾਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ, NKC ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਲਈ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵੀ ਸਰਗਰਮ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ, ਨਾ ਸਿਰਫ ਸਰੋਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਸਗੋਂ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ।

NKC ਕੋਲ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੁਝਾਅ ਅਤੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਹਨ, ਪਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜ਼ੋਰ ਹੋਰ ਸਰੋਤਾਂ, ਵਧੇਰੇ ਵਿਕੇਂਦਰੀਕਰਣ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਲਚਕਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਖੇਪ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਵ ਦਖਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

2.5.2.1 ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਲਈ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਨੂੰਨ, ਵਿੱਤੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਤ

NKC ਇੱਕ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿੱਤੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗੀ, ਅੱਠਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੱਕ ਚੰਗੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਾਲੀ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਐਲੀਮੈਂਟਰੀ ਅਤੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਵਾਂ ਲਈ ਜਨਤਕ ਖਰਚੇ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਖਰਚ ਲਈ ਤਰਜੀਹੀ ਖੇਤਰ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ "ਸਿੱਖਿਆ ਕੇਂਦਰਾਂ" ਦੇ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਟਰੈਕ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖੰਡਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਵੱਖਰੀਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਾਲੇ ਸਕੂਲਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਦੇਣ ਲਈ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਲਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਾਧੂ ਖਰਚੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ।

2.5.2.2 ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਲਚਕਤਾ

NKC ਫੰਡ ਟ੍ਰਾਂਸਫਰ ਅਤੇ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਦੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਖੇਤਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅੰਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਜ

ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਵੇਗੀ। ਸਕੂਲ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਫੰਡ ਵੰਡਣ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਲਚਕਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਕ ਪੱਧਰ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਡਿਗਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਨਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲਣ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਖਾਸ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਫੰਡਾਂ ਦੇ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਪਦੰਡ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਰਵ ਸਿੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ (SSA), ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੇਂਦਰੀ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਲਈ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਸਫਲ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਖ਼ਤ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਲਚਕੀਲੇ ਬਣਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

2.5.2.3 ਵਿਕੇਂਦਰੀਕਰਣ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਸਥਾਨਕ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ

ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਭਾਈਚਾਰਕ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ, ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਸਮੇਤ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਸਥਾਨਕ ਅਥਾਰਟੀਆਂ ਲਈ ਵਿਕੇਂਦਰੀਕਰਣ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪੰਚਾਇਤਾਂ, ਗ੍ਰਾਮੀਣ ਸਿੱਖਿਆ ਕਮੇਟੀਆਂ ਜਾਂ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਹੋਣ, ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਬੋਰਡ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਹੋਵੇ।

2.5.2.4 ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਸਾਖਰਤਾ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ

NKC ਅਨੁਸਾਰ ਜਨਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਸਾਖਰਤਾ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ 'ਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਫੋਕਸ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ 15-35 ਸਾਲ ਉਮਰ ਸਮੂਹ ਅਤੇ ਇਸਲਈ ਸਾਖਰਤਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਵਧਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਫੋਕਸ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹੁਨਰ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਅਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵੱਲ ਸੇਧਿਤ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਿੱਚ।

2.5.2.5 ਸਕੂਲ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਲਈ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਣਾ

ਜ਼ਮੀਨ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਜਨਸੰਖਿਆ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਲ ਸਕੂਲਿੰਗ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਲੋੜ ਵਧਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਇਸਲਈ ਸ਼ਹਿਰੀ ਮਾਸਟਰਪਲਾਨ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਭੌਤਿਕ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ

ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਖੇਡ ਦੇ ਮੈਦਾਨਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਕੂਲੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

2.5.2.6 ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ ਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕਰਨਾ

ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਨਿੱਜੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਲਈ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ, ਆਦਰਸ਼-ਆਧਾਰਿਤ ਅਤੇ ਸਿੱਧੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਅਤੇ ਨੈਕਰਸ਼ਾਹੀ ਦੇਰੀ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਕੁਝ ਸਵੈ-ਵਿੱਤੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਵੰਡ ਲਈ ਵੀ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਮਾਪਦੰਡ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਜਿਹੜੇ ਗਰੀਬ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਸਰੋਤ ਜੁਟਾਉਣ ਲਈ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਮਾਪਦੰਡ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਦਾਖਲਾ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ, ਫੀਸ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਨਿਯਮ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਲਈ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਨਿਰਧਾਰਤ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵੱਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਕੂਲ ਦੀ ਦੂਜੇ ਸਕੂਲ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ, ਨੂੰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

2.5.2.7 ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਡਾਟਾਬੇਸ

ਸਕੂਲਾਂ, ਸਕੂਲੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇਵਾਂ ਦੀ ਅਸਲ ਹਾਜ਼ਰੀ ਬਾਰੇ ਵਿਆਪਕ ਅਤੇ ਸਹੀ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਅਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਧੇਰੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਸਹੀ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਡੇਟਾ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਸਕੂਲੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਪੂਰਾ ਡਾਟਾਬੇਸ ਬਣਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਅਸਲ ਕਵਰੇਜ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਨੂੰ ਟਰੈਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਉਚਿਤ ਸੰਸਥਾਗਤ ਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਅਜਿਹੇ ਡੇਟਾ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਫੰਡ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

2.5.2.8 ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਧੇਰੇ ਤਾਲਮੇਲ

ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਢਾਂਚੇ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਜੋ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਭੰਬਲਭੂਸਾ, ਬੇਲੋੜੀ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਸੰਭਵ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸੰਗਤ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ, ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਧੇਰੇ ਤਾਲਮੇਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

2.5.2.9 ਗੁਣਵੱਤਾ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਸੰਸਥਾ

ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਅਸਲ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਧੇਰੇ ਚੇਤੰਨ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜੋ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰੇਗਾ। NKC ਇਸਲਈ, ਮਾਨੀਟਰ ਯੋਗ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਸੂਚੀ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਅਧਾਰਤ ਨਿਗਰਾਨੀ ਫਰੇਮਵਰਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਨਤੀਜਾ ਸੂਚਕ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਕਰਦਾ ਹੈ।

2.5.2.10 ਸਕੂਲ ਦੇ ਨਿਰੀਖਣ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਣਾ

ਸਕੂਲੀ ਨਿਰੀਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਹੱਲ ਸਿਰਫ ਸਿਸਟਮ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਥਕ ਨਿਗਰਾਨੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਿਸਟਮ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲ ਇੰਸਪੈਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਗੁਣਾਤਮਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦੇ ਨਿਰੀਖਣ ਨੂੰ ਵੱਖ ਕਰਨਾ, ਨਿਰੀਖਣ ਦੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਸਥਾਨਕ ਹਿੱਸੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ।

2.5.2.11 ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਸਿਖਲਾਈ

ਅਧਿਆਪਕ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੱਤ ਹਨ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਯੋਗ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਸਕੂਲ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਭਾਰੀ ਘਾਟ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗਿਆਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੇਸ਼ੇ ਵਜੋਂ ਸਕੂਲੀ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਮਾਣ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਯੋਗ ਅਤੇ

ਵਚਨਬੱਧ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਗੈਰ-ਸਿੱਖਿਅਕ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਤੱਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਚੋਣ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਅਧਿਆਪਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਦੇਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਫੇਰਮਾਂ ਜੋ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਾਂ, ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇੱਕ ਵੈੱਬ-ਅਧਾਰਿਤ ਪੋਰਟਲ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਕੂਲ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਖੇਤਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਕੂਲ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਵੇਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਾਕਾਫ਼ੀ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਮਾੜਾ ਹੈ। ਪੂਰਵ-ਸੇਵਾ ਸਿਖਲਾਈ ਨੂੰ ਸਰਵਜਨਕ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਵੱਖਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸਤਾਰ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਵਧੇਰੇ ਲਚਕਤਾ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

2.5.2.12 ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ

ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਸੁਧਾਰ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੁੱਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਢੁਕਵਾਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ, ਚੰਗੀ ਸਮਝ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਹੁਨਰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚਾਣਾ ਹੈ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਰੋਟ-ਲਰਨਿੰਗ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਬੋਰਡ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ।

2.5.13 ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ

ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਆਈਸੀਟੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ, ਸਿਖਲਾਈ, ਖੋਜ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ, ਪ੍ਰਬੰਧਨ, ਨਿਗਰਾਨੀ ਆਦਿ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕਾਂ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਪਹੁੰਚਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਨੈਕਟੀਵਿਟੀ ਅਤੇ ਬਰਾਡਬੈਂਡ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਕੰਪਿਊਟਰ-ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਟਾਫ਼ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

2.5.2.14 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਰਤ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਅਤੇ ਉੱਪਰ ਵੱਲ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਲਈ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੌਕੇ ਵਜੋਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਜੋਂ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਦੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੂੰ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਪੂਰਕ ਅਧਿਆਪਨ ਸਮੱਗਰੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਦੇਭਾਸ਼ੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿੱਦਿਅਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਕੂਲੀ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਢੰਗਾਂ ਨੂੰ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

2.5.2.15 ਵਿਦਿਅਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਾਂਝੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ

ਵਿਦਿਅਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਾਂਝੇ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੱਕ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਲਈ ਕੁਝ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨੋਟ ਕਰਨੇ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਵਿਦਿਆਰਥਣਾਂ ਦੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਾਖਲੇ ਅਤੇ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਖਾਸ ਉਪਾਵਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਇੱਕ ਤਰਜੀਹ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਲਚਕਤਾ ਅਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਲਚਕਦਾਰ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਸਕੂਲਿੰਗ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਕੂਲੀ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੋਰਡ 'ਤੇ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਛੜੇ ਖੇਤਰਾਂ, ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਦੇ ਸਥਾਨਾਂ ਅਤੇ ਔਖੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਕੂਲਾਂ ਤੱਕ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਮੁਸਲਿਮ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੱਕ ਬਿਹਤਰ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਧਿਕਾਰਤ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਦਦਾਸ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਹਨ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ; ਆਮ ਸਕੂਲੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਯੋਗ ਹਾਲਾਤ ਬਣਾਉਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੌਸਮੀ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਪਹੁੰਚ

ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਨ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਜ ਕੋਰਸਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਾਂਝੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ, ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ, ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

2.5.3 ਸਿੱਟਾ

ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਰਬਵਿਆਪੀ ਐਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਸਤਾਵ, ਜਿਸ ਲਈ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਰਗਰਮ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਐਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸਿੱਖਿਆ, ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੱਕ ਵਿਆਪਕ ਪਹੁੰਚ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬਿਹਤਰ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਉੱਚ ਪੱਧਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੱਕ ਵਿਆਪਕ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਅੱਗੇ ਵਧਣਗੀਆਂ। ਸਾਰੀ ਸਕੂਲੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ। ਇਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ, ਅਨੁਵਾਦ, ਗਿਆਨ ਨੈੱਟਵਰਕ ਆਦਿ ਵਿਚਕਾਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਤਾਲਮੇਲ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਇਹਨਾਂ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨੋਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਸਮੂਹ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ, ਇਹਨਾਂ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਰ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

2.5.4 ਸੁਝਾਏ ਗਏ ਸਵਾਲ

1. ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗਿਆਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਕੀ ਹੈ?
2. ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗਿਆਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਕੀ ਹਨ?

2.5.5 ਹਵਾਲੇ:

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗਿਆਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਰਿਪੋਰਟ, 2008, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗਿਆਨ ਕਮਿਸ਼ਨ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ

ਬਿਰਲਾ - ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਿੱਜੀਕਰਨ 'ਤੇ ਅੰਬਾਨੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ

ਬਣਤਰ:

2.6.1 ਉਦੇਸ਼

2.6.2 ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

2.6.3 ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਿੱਜੀਕਰਨ 'ਤੇ ਬਿਰਲਾ-ਅੰਬਾਨੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ

2.6.3.1 ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਖੇਤਰ ਦਾ ਵਿਕਾਸ

2.6.3.2 ਜਨਤਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਾਲਜ

2.6.3.3 ਜਨਤਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਨਿੱਜੀਕਰਨ

2.6.3.4 ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਲਈ ਸਵੈ-ਵਿੱਤੀ ਨਿੱਜੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ

2.6.3.5 ਸਵੈ-ਵਿੱਤੀ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਤੱਕ

2.6.4 ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਿੱਜੀਕਰਨ 'ਤੇ ਬਿਰਲਾ-ਅੰਬਾਨੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ

2.6.5 ਸੰਖੇਪ

2.6.6 ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਸਵਾਲ

2.6.7 ਸੁਝਾਏ ਗਏ ਸਵਾਲ

2.6.8 ਸੁਝਾਈਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ

2.6.1 ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ :

- ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਦੇ ਅਰਥ ਜਾਣਨ ਯੋਗ ਹੋਵੇਗੇ।
- ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਬਾਰੇ ਬਿਰਲਾ ਅੰਬਾਨੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਵਰਣਨ ਜਾਣ ਸਕੋਗੇ
- ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਬਾਰੇ ਬਿਰਲਾ ਅੰਬਾਨੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਲਿਖ ਸਕੋਗੇ।

2.6.2 ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

ਸਿੱਖਿਆ ਗਿਆਨ, ਹੁਨਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁੱਲਾਂ ਅਤੇ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਆਕਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੱਭਿਅਕ ਸਮਾਜ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਪੂੰਜੀ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨਿਵੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਪੂੰਜੀ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਦੋ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ, ਮਨੁੱਖੀ ਪੂੰਜੀ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤਕਨੀਕੀ ਨਵੀਨਤਾ ਦੇ ਡਰਾਈਵਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦੂਜਾ, ਮਨੁੱਖੀ ਪੂੰਜੀ ਸਟਾਕ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਗਤੀ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਹੁਣ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਪੂੰਜੀ ਹੀ ਨਾ ਕਿ ਭੌਤਿਕ ਪੂੰਜੀ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ ਨਿਰੰਤਰ ਉੱਚ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

ਗਿਆਨ ਦੀ ਨਵੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕੱਚੇ ਮਾਲ ਅਤੇ ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਬਚਾਅ ਅਤੇ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਇਨਪੁਟ ਵਜੋਂ ਬਦਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਨਵੀਂ ਸੰਪਤੀ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਜੀਡੀਪੀ ਦੇ ਅੱਧੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਰਥਿਕ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸੰਗਠਨ (OECD) ਹੁਣ ਗਿਆਨ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ ਜੀਡੀਪੀ ਦੇ ਭਵਿੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਲਗਭਗ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਗਿਆਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਕਾਰੋਬਾਰਾਂ ਤੋਂ ਆਉਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਨਤਾ ਨੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਮੁੱਲ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ। ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਨੀਤੀ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਨੇਤਾਵਾਂ ਲਈ ਪਿਆਰੇ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧ ਰਹੇ ਉੱਭਰ ਰਹੇ ਅਰਥਚਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਤੀਜੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਆਪਣੀ ਵਿਕਾਸ ਦਰ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। 1990 ਦੇ

ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਅਲਾਟ ਕੀਤੇ ਬਜਟ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਵਧਿਆ ਹੈ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ, ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਵਰਤਾਰਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਸਰਵਵਿਆਪੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮੱਧ-ਆਮਦਨ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਆਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਘੱਟ-ਵਿਕਸਿਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਦਰਾਂ 'ਤੇ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪਸਾਰ ਪਿਛਲੀ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਨਿਵੇਸ਼ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਆਪਣੇ ਮੌਜੂਦਾ ਪਸਾਰ ਦੇ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਫੰਡਿੰਗ ਦੇ ਗੈਰ-ਜਨਤਕ ਸਰੋਤਾਂ 'ਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਰਥਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਕੋਡੀਫਿਕੇਸ਼ਨ, ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਡਿਜੀਟਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਵਸਤੂਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਨੇ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਨਿਵੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਆਰਥਿਕ ਰਿਟਰਨ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ। ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ, ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਵਧੇ ਹੋਏ ਨਿਵੇਸ਼ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ 'ਤੇ ਲਗਭਗ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਜਨਤਕ, ਨਿੱਜੀ ਅਤੇ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿੱਤੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਹੋਣ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇੱਕ ਆਮ ਰੁਝਾਨ ਜਨਤਕ ਤੋਂ ਨਿੱਜੀ ਸਰੋਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿੱਤੀ ਬੋਝ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਹੈ।

2.6.3 ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਿੱਜੀਕਰਨ 'ਤੇ ਬਿਰਲਾ-ਅੰਬਾਨੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ

ਨਿੱਜੀ ਖੇਤਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਧਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਿੱਜੀ ਖੇਤਰ ਨੇ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਨਾ ਦਿਲਚਸਪ ਹੈ ਕਿ ਪਰਿਪੱਕ ਬਾਜ਼ਾਰ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਵਧ ਰਹੀ ਸਮਾਜਿਕ ਮੰਗ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਰਕੀਟ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ 'ਤੇ ਘੱਟ ਨਿਰਭਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਮਾੜੇ ਜਾਂ ਘੱਟ ਵਿਕਸਤ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਵਧਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਮੰਗ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਤਕਨੀਕੀ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਰਗੇ ਬਾਜ਼ਾਰ-ਅਨੁਕੂਲ ਅਧਿਐਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ, ਖੋਜ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਨ ਦੀ ਦੋਹਰੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਨਿਵੇਸ਼ ਵਧਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਜਨਤਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਲਈ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੰਸਥਾਵਾਂ

ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਜਨਤਕ ਅਥਾਰਟੀਆਂ ਕੋਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਲਗਾਈ ਗਈ ਕੀਮਤ (ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਫੀਸਾਂ) ਪੂਰੀ ਲਾਗਤ ਜਾਂ ਕੁਝ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਲਾਗਤ-ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਜਨਤਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ (ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ) ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕਰਕੇ ਸਹੂਲਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜਨਤਕ ਅਦਾਰੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਜਨਤਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲਾਗਤ-ਰਿਕਵਰੀ, ਆਮਦਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਲਈ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉੱਦਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸੈਕਟਰ, ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਰਾਜ ਦੇ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮਲਕੀਅਤ ਅਤੇ ਸੰਚਾਲਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਸੈਕਟਰ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਫੰਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਇਸਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਰਾਜ ਫੰਡਿੰਗ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਸ਼ਕ ਜਨਤਕ ਫੰਡਿੰਗ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਸਿਖਲਾਈ ਕੋਰਸਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਇੱਕ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਕੋਰਸ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਹੋਰ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੋਰਸ ਅਕਸਰ ਇੱਕ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਜਾਂ ਡਿਪਲੋਮਾ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੇ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵਰਗੀਕਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ:

(a) ਕੁਲੀਨ

(b) ਧਾਰਮਿਕ

(c) ਮੰਗ-ਜਜ਼ਬ ਕਰਨ ਵਾਲਾ

ਡੈਨੀਅਲ ਸੀ. ਲੇਵੀ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਤਾਜ਼ਾ ਅਤੇ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ਵਰਗੀਕਰਨ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੈ: (ਏ) ਕੁਲੀਨ ਅਤੇ ਅਰਧ-ਕੁਲੀਨ, (ਬੀ) ਧਾਰਮਿਕ/ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ (ਸੀ) ਗੈਰ-ਕੁਲੀਨ ਅਤੇ ਮੰਗ-ਜਜ਼ਬ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ (ਯੂਐਸ) ਦੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਚੋਟੀ ਦੀਆਂ ਰੈਂਕਿੰਗ ਵਾਲੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ, ਇੱਕ ਅਰਥ ਵਿੱਚ, ਕੁਲੀਨ ਨਿੱਜੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਹਨ।

ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੀ QS ਵਿਸ਼ਵ ਦਰਜਾਬੰਦੀ 2011 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਛੇ ਯੂਐਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨੂੰ ਚੋਟੀ-10 ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 1 ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ (ਹਾਰਵਰਡ, ਮੈਸੇਚਿਉਸੇਟਸ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ਼ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ [MIT], ਯੇਲ, ਪੈਨਸਿਲਵੇਨੀਆ, ਸ਼ਿਕਾਗੋ ਅਤੇ ਕੋਲੰਬੀਆ) ਨਿੱਜੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਦਰਜੇ ਦੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ, ਅਕਸਰ, ਜਨਤਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਨਿੱਜੀ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਧਰਮ ਅਧਾਰਤ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਲਾਤੀਨੀ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੈਥੋਲਿਕ ਚਰਚ ਦਾ ਦਬਦਬਾ ਹੈ, ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਈਵੈਂਜਲੀਕਲ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਆਮ ਹਨ। ਦੱਖਣੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਦੇ ਅਪਵਾਦ ਦੇ ਨਾਲ, ਲਗਭਗ ਹਰ ਅਫ਼ਰੀਕੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧ ਰਹੀ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾ ਹਨ। ਇਹ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਧਾਰਮਿਕ-ਅਧਾਰਤ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਮੁਨਾਫੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਨਾ ਸਿਰਫ ਘੱਟ ਫੀਸਾਂ ਵਸੂਲਦੇ ਹਨ, ਬਲਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੈਰ-ਕੁਲੀਨ ਅਤੇ ਮੰਗ ਨੂੰ ਜਜ਼ਬ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਅਦਾਰੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧਣ ਵਾਲਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੈਰ-ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਸੈਕਟਰ ਵਿੱਚ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਧਿਐਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੁਦਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿੱਤਾਮੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਗੈਰ-ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਸੈਕਟਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਰਸਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਵੈ-ਵਿੱਤੀ ਹਨ, ਆਮਦਨ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਰੋਤ ਵਜੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਫੀਸਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਕੁਝ ਮੁਨਾਫੇ ਲਈ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਮੁਨਾਫੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਲਾਭਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਵਿਦਿਅਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮੁਨਾਫਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੁਨਾਫੇ ਲਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ 'ਸੂਡੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ' ਵਜੋਂ ਲੇਬਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਨਿੱਜੀ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਮੁਨਾਫੇ ਵਾਲੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਰਸਮੀ ਗੈਰ-ਮੁਨਾਫਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਥਿਤੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਯੂ.ਐੱਸ. ਵਿੱਚ ਮੁਨਾਫੇ ਲਈ ਕੁਝ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜਨਤਕ ਫੰਡਿੰਗ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਯੂਐਸ ਸੈਨੇਟ ਦੀ ਇੱਕ ਤਾਜ਼ਾ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, 2008-09 ਅਕਾਦਮਿਕ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਨਾਫੇ ਲਈ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸੰਘੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ (ਲਗਭਗ US \$24 ਬਿਲੀਅਨ) ਦਾ 23 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫੀਨਿਕਸ, ਡੇਵਰੀ ਅਤੇ ਕੈਪਲਨ ਵਰਗੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨੇ ਮੁਨਾਫੇ ਵਾਲੇ ਸੈਕਟਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮਾਲੀਆ ਜਨਰੇਟਰ ਅਤੇ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਾਧੇ ਲਈ ਇੰਜਣ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ।

1998 ਤੋਂ 2008 ਤੱਕ, ਯੂਐਸ ਵਿੱਚ ਮੁਨਾਫੇ ਲਈ ਦਾਖਲਾ 225 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵਧਿਆ ਹੈ। ਮੁਨਾਫੇ ਲਈ ਕਾਲਜਾਂ ਨੇ ਮੰਦੀ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿੱਚ ਉਛਾਲ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਹੁਣ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਭਰਤੀ ਦੇ ਕੁਝ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਘੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਲਾਭਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਘੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਿੱਚ ਗਿਰਾਵਟ ਆਈ ਹੈ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਉੱਚ ਪ੍ਰੋਫਾਈਲ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਮਾਂਕਣ ਵਿੱਚ 14.1 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੀ ਕਮੀ ਆਈ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ DeVry ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ 25.6 ਫੀਸਦੀ ਅਤੇ ਕੇਰਿੰਬੀਅਨ ਵਿੱਚ 21.5 ਫੀਸਦੀ ਦੀ ਗਿਰਾਵਟ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕਈ ਵਾਰ ਨਿੱਜੀ ਅਦਾਰੇ ਵੀ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਦੇ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੇ ਦਾਖਲੇ ਲਈ ਆਸਾਨ ਰਸਤਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਲਾਤੀਨੀ ਅਮਰੀਕਾ, ਕਾਮਨਵੈਲਥ ਆਫ ਇੰਡੀਪੈਂਡੈਂਟ ਸਟੇਟਸ (CIS) ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਅਫਰੀਕਾ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬਹੁਤ ਆਮ ਰੁਝਾਨ ਹੈ। ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇਸੀ ਨਿੱਜੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸੰਸਥਾ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਓਮਾਨ ਵਰਗੇ ਕੁਝ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸੰਸਥਾ ਨਾਲ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਲਈ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸ਼ਰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉੱਚ ਫੀਸਾਂ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਵਿਧੀ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਬ੍ਰਾਂਚ ਕੈਂਪਸ ਸਥਾਪਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਲੇਸ਼ੀਆ, ਸਿੰਗਾਪੁਰ, ਹਾਂਗਕਾਂਗ, ਦੁਬਈ, ਦੇਹਾ ਆਦਿ ਇਸ ਰੁਝਾਨ ਦੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ। ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ, ਯੂ.ਕੇ., ਯੂ.ਐੱਸ. ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਕਈ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਾਂਚ ਕੈਂਪਸ ਖੋਲ੍ਹਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਲੇਸ਼ੀਆ ਵਿੱਚ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੇ ਬ੍ਰਾਂਚ ਕੈਂਪਸ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਯੂ.ਕੇ. ਵਿੱਚ ਨੈਟਿੰਘਮ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਮੇਨਾਸ਼ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਵਿੱਚ ਕਰਟਿਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਸਿੰਗਾਪੁਰ ਵਿੱਚ ਜੌਨ ਹੋਪਕਿਨਜ਼, ਸ਼ਿਕਾਗੋ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਇਨਸੀਡ, ਆਦਿ ਦੇ ਬ੍ਰਾਂਚ ਕੈਂਪਸ ਹਨ। ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਵਿੱਚ ਬੌਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਤੇ ਮੇਨਾਸ਼ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਏਸ਼ੀਆਈ ਅਤੇ ਅਫਰੀਕੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੈਂਪਸ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਹੱਥ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਕੁਝ ਅੰਤਰ-ਸਰਹੱਦੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਮੂਲ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਹਨ ਅਤੇ ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਰਡਰ ਰਹਿਤ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਆਬਜ਼ਰਵੇਟਰੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, 2011 ਵਿੱਚ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ 200 ਬ੍ਰਾਂਚ ਕੈਂਪਸ ਸਨ। ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਸੰਸਥਾਗਤ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ (ਬ੍ਰਾਂਚ ਕੈਂਪਸ) ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਖਾੜੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੱਕ ਹੁੰਦਾ ਸੀ; ਹੁਣ ਪੂਰਬੀ ਅਤੇ ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬ੍ਰਾਂਚ ਕੈਂਪਸ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਹਨ।

2.6.3.1 ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਖੇਤਰ ਦਾ ਵਿਕਾਸ

1947 ਵਿੱਚ ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਅਰਸੇ ਦੌਰਾਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧੀ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਗੁਣਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ - 1950 ਅਤੇ 2010 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 18 ਗੁਣਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ। ਹੋਰ ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਾਧਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਿ 1950 ਅਤੇ 2000 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ 227 ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਵਿੱਚ 50 ਸਾਲ ਲੱਗੇ, ਅਗਲੀਆਂ 210 ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ 10 ਸਾਲ ਲੱਗੇ। ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੇਂਦਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ, ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ, ਜੋ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਇੱਕ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਾਖਲਾ 1950 ਵਿੱਚ 0.17 ਮਿਲੀਅਨ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ 2009 ਵਿੱਚ 20.7 ਮਿਲੀਅਨ (MHRD 2011) ਹੋ ਗਿਆ। ਨਿੱਜੀ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਤੀ ਭਾਰਤੀ ਨੀਤੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਜਨਤਕ ਅਦਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰਤਾ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਨਿੱਜੀ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਿਸਟਮ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘੀ ਹੈ। ਨੀਤੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਨੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਕਈ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਦੇ ਉਪਾਅ ਅਪਣਾਏ ਅਤੇ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਵੀ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸਥਿਤੀ ਨੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਇੱਕ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਮਾਡਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਰਤ ਨੇ ਸਿੱਖਿਆ ਸਮੇਤ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਦੇਸ਼ ਨੇ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਕਈ ਨਿੱਜੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰਨ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਨੀਤੀ ਜਨਤਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਨਿੱਜੀ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣਾ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਗਿਆਨਮ 2008)। ਇਹ ਨਿੱਜੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੇ 'ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ' ਦਾ ਪੜਾਅ ਸੀ। 1950 ਅਤੇ 1960 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਜਨਤਕ ਅਦਾਰੇ ਸਨ। ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਨੇ ਜਨਤਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਵੈ-ਨਿਰਭਰਤਾ ਅਤੇ ਗਲੋਬਲ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਦੇਹਰੀ ਰਣਨੀਤੀ ਅਪਣਾਈ ਹੈ। ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ, ਮੈਡੀਕਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚ-ਗੁਣਵੱਤਾ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ - ਭਾਰਤੀ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਸੰਸਥਾਨ (IITs), ਮੈਡੀਕਲ ਸੰਸਥਾਵਾਂ - ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਮੈਡੀਕਲ ਸਾਇੰਸ (AIIMS), ਇੰਡੀਅਨ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ (IIMs),

ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਇੰਜਨੀਅਰਿੰਗ ਕਾਲਜ (ਹੁਣ ਨੈਸ਼ਨਲ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਜਾਂ ਐਨਆਈਟੀ) ਸਵੈ-ਨਿਰਭਰਤਾ ਅਤੇ ਗਲੋਬਲ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦੇ ਦੇਹਰੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

2.6.3.2 ਜਨਤਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਾਲਜ

ਸਥਿਤੀ ਇਹ ਜਾਪਦੀ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਤੋਂ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ। ਜਨਤਕ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਖਰਚੇ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਕਵਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੇ ਜਨਤਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਅਤੇ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਾਲਜਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਜੋ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਨ। ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਰਥਿਤ/ਪ੍ਰਯੋਜਿਤ ਨਿੱਜੀ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਪੜਾਅ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ 80 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਾਖਲੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਉਹੀ ਅਧਿਐਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਹੀ ਕੋਰਸ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੁਆਰਾ ਕਰਵਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਉਹੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਫੀਸ ਵੀ ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਕਾਲਜ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਵਾਲੇ ਨਿੱਜੀ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜਨਤਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

2.6.3.3 ਜਨਤਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਨਿੱਜੀਕਰਨ

ਇਹ ਰੁਝਾਨ 1970 ਅਤੇ 1980 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਜਨਤਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਵਿੱਤੀ ਕੋਰਸਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਉੱਚ ਪੱਧਰ ਦੇ ਜਨਤਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਪੜਾਅ ਸੀ

ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖਿਆ ਜਨਤਕ ਅਥਾਰਟੀਆਂ ਕੋਲ ਰਹੀ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਕੋਰਸ ਸਵੈ-ਵਿੱਤੀ ਸਨ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਗ੍ਰਾਂਟਸ ਕਮਿਸ਼ਨ (ਯੂਜੀਸੀ) ਅਤੇ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਕੌਂਸਲ ਆਫ ਟੈਕਨੀਕਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ (ਏਆਈਸੀਟੀਏ) ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਨਿੱਜੀ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, UGC ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਪੁੰਨਿਆ ਕਮੇਟੀ (1992-93) ਨੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਆਵਰਤੀ ਖਰਚੇ ਦੇ 15 ਤੋਂ 25 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਲਾਗਤ ਵਸੂਲੀ ਅਤੇ ਆਮਦਨੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ। ਏ.ਆਈ.ਸੀ.ਟੀ.ਏ. ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਡਾ: ਸਵਾਮੀਨਾਥਨ ਪੈਨਲ

(1992) ਨੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੋਂ ਲਾਗਤ ਵਸੂਲੀ ਅਤੇ ਉਦਯੋਗਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ 'ਸੈੱਸ' ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ। ਕੁਝ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਜਨਤਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਵਿੱਤੀ ਕੋਰਸਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਵਿੱਤੀ ਜਨਤਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਵਧੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫੀਸ-ਪੱਧਰ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਜਾਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੰਸਥਾ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ। ਏ. ਗਿਆਨਮ (2008) ਨੇਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਨਤਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਫੰਡ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ 'ਸਵੈ-ਵਿੱਤੀ ਕੋਰਸਾਂ' ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਜਨਤਕ ਅਦਾਰੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, ਤਕਨੀਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਵਧਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉੱਚ ਤਕਨੀਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੂਜੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ, ਕੇਰਲਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲਾਗਤ-ਰਿਕਵਰੀ ਮੋਡ 'ਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ਼ ਹਿਊਮਨ ਰਿਸੋਰਸਜ਼ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਇਨ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕਸ (IHRDE) ਇੱਕ ਮਾਮਲਾ ਹੈ। IHRDE ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਤ ਸਵੈ-ਵਿੱਤੀ ਜਨਤਕ ਕਾਲਜ ਖੋਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਲਜ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸੈਕਟਰ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ।

2.6.3.4 ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਲਈ ਸਵੈ-ਵਿੱਤੀ ਨਿੱਜੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ

1980 ਅਤੇ 1990 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਵਿੱਤੀ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਸਤਾਰ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ। ਸਵੈ-ਵਿੱਤ ਕਾਲਜ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੈਪੀਟੇਸ਼ਨ ਫੀਸ ਕਾਲਜ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਲਈ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਵੈ-ਵਿੱਤੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਇੰਜਨੀਅਰਿੰਗ, ਦਵਾਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕਾਲਜ ਸਨ। ਦੱਖਣੀ ਰਾਜਾਂ ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਕਰਨਾਟਕ ਅਤੇ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਰਾਜ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ (ਸਵੈ-ਵਿੱਤੀ ਕਾਲਜ) ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਲਈ, ਨਿੱਜੀ ਸਵੈ-ਵਿੱਤੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ (ਕੈਪੀਟੇਸ਼ਨ ਫੀਸ ਕਾਲਜ) ਕੁਝ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰਿਤ ਸਨ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਅਤੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ ਮੰਗਿਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਅਜਿਹਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੈਸੇ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਇਹਨਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਾਧੇ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਤਕਨੀਕੀ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਵਿਸ਼ੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਸਵੈ-ਵਿੱਤੀ

ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਉਹਨਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਅਤੇ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਘੱਟ ਨਿਵੇਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ।

2.6.3.5 ਸਵੈ-ਵਿੱਤੀ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਤੱਕ

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵੀ ਸਨ। 1990 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਿੱਜੀ ਪ੍ਰਦਾਤਾਵਾਂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਨਤਕ ਅਥਾਰਟੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਨਿਯਮ ਬਹੁਤ ਸਖ਼ਤ ਅਤੇ ਸਖ਼ਤ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਅਤੇ ਡਿਗਰੀਆਂ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਡੀਮਡ-ਟੂ-ਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਈ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਅਦਾਰੇ ਡੀਮਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਬਣ ਗਏ। ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਅਗਲਾ ਪੜਾਅ ਨਿੱਜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸੀ। ਸਵੈ-ਵਿੱਤੀ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਅਗਸਤ 1995 ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਜ਼ ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਨਿਯਮ ਬਿੱਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਿੱਲ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਲੈਣ ਲਈ ਸਥਾਈ ਕਮੇਟੀ ਕੋਲ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਪ੍ਰਦਾਤਾ ਬਿੱਲ ਦੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਐਂਡੋਮੈਂਟ ਫੰਡਾਂ, ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਤਿਹਾਈ ਦਾਖਲੇ ਲਈ ਸਬਸਿਡੀ ਵਾਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਬਿੱਲ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਪਰ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਬਿੱਲ ਦੀ ਲੋੜ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਜਾਰੀ ਰਹੀ। 2000 ਵਿੱਚ, ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਉਦਯੋਗ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਨੇ ਇੱਕ ਕਮੇਟੀ (ਬਿਰਲਾ-ਅੰਬਾਨੀ ਕਮੇਟੀ 2000-01) ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਨੇ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਬਿੱਲ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੋਂ ਲਾਗਤ ਦੀ ਵਸੂਲੀ, ਅਤੇ ਕਰਜ਼ੇ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ. 2002 ਤੋਂ, ਕਈ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਐਕਟ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ ਨੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਐਕਟ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ 2002 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਅਧਿਕਾਰਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਥਾਪਤ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ ਰਾਜ ਨੇ ਉਸੇ ਸਾਲ 97 ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ - ਅਸਾਮ, ਹਰਿਆਣਾ, ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਗੁਜਰਾਤ, ਉੜੀਸਾ, ਪੰਜਾਬ, ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਉੱਤਰਾਖੰਡ, ਆਦਿ ਦੁਆਰਾ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨੂੰ UGC

(UGC 2003a) ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਯਮ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 1956 ਦੇ UGC ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰ ਹੋਣਗੀਆਂ ਪਰ ਕੈਂਪਸ ਅਤੇ ਆਫ-ਸ਼ੋਰ ਕੈਂਪਸ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਾਖਲਾ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਫੀਸਾਂ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਨ UGC ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਬੰਧਤ ਵਿਧਾਨਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨਿਯਮਾਂ/ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੁਝ ਰਾਜਾਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਜ਼ ਐਕਟ ਪਾਸ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਚੰਗੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੁਣੇ ਵਿੱਚ ਸਿਮਬਾਇਓਸਿਸ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਕੈਂਪਸਾਂ ਵਿੱਚ 75 ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ 11,000 ਫੁੱਲ-ਟਾਈਮ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹਨ। ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਹਾਇਰ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਨੇਇਡਾ ਵਿੱਚ ਐਮਿਟੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਪੀਐਚਡੀ ਪੱਧਰ ਤੱਕ 80,000 ਵਿਦਿਆਰਥੀ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ 3,500 ਅਕਾਦਮਿਕ ਚਾਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਅਤੇ ਦੁਬਈ, ਮਾਰੀਸ਼ਸ, ਸਿੰਗਾਪੁਰ, ਯੂਐਸ ਅਤੇ ਯੂਕੇ ਵਿੱਚ ਛੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕੈਂਪਸ ਹਨ।

ਪੈਟਰਨ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜਾਂ ਨੂੰ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇ ਕੇ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਨੇ ਬਾਅਦ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਡੀਮਡ-ਟੂ-ਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ (UGC 2003b) ਵਿੱਚ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਕੀਤਾ। ਹੋਰ ਨਵੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਨ, ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਰੀਰ ਵਿਗਿਆਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਜਨਤਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜਾਂ ਦਾ ਰਵਾਇਤੀ ਪੈਟਰਨ ਅਜੇ ਵੀ ਜਾਰੀ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਦੇਵਾਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ ਵਧੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਕਾਲਜ ਜਨਤਕ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਆਮ ਰੂਪ ਸਵੈ-ਵਿੱਤੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਉਹ ਨਿੱਜੀ ਉੱਦਮਾਂ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮਲਕੀਅਤ ਅਤੇ ਸੰਚਾਲਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫੰਡਿੰਗ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੋਂ ਲਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਫੀਸਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਿਸਮ ਦੀ

ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਨਤਕ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਿਤ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਫਤ ਸੀਟਾਂ ਅਤੇ ਭੁਗਤਾਨ ਸੀਟਾਂ ਹਨ। ਮੁਫਤ ਸੀਟਾਂ ਲਈ ਫੀਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਦਾਇਗੀ ਸੀਟਾਂ ਲਈ ਸਬੰਧਤ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਇੰਦਰਪ੍ਰਸਥ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨਿੱਜੀ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਸਵੈ-ਵਿੱਤੀ ਕੋਰਸ ਹਨ। ਗੈਰ-ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੀ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ NIIT ਅਤੇ APTECH ਗਰੁੱਪ ਆਫ ਸੰਸਥਾਵਾਂ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਡਿਗਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ, ਇਹਨਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਣ ਮਾਲਕ ਦੁਆਰਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਅਦਾਰੇ ਕੇਚਿੰਗ ਸੈਂਟਰ ਹਨ, ਜੋ ਕੋਈ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਡਿਗਰੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਕੇਤ/ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨੈਕਰੀ ਦੀ ਚੋਣ ਲਈ ਹੋਰ ਟੈਸਟਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਉਦਾਹਰਣ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਅਤੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਨੈਕਰੀਆਂ ਲਈ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਬਦਲਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਦਿਲਚਸਪ ਹੈ ਕਿ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਅਕਾਦਮਿਕ ਫੈਕਲਟੀ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਨਤਕ ਅਥਾਰਟੀ ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ - ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਯੋਗਤਾ ਟੈਸਟ (NET) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਰਾਜ-ਪੱਧਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਲਈ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ (ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਨੈਕਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲੇ ਲਈ) ਲਈ ਕੇਚਿੰਗ ਬਹੁਤ ਆਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਮਾਪੇ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਜਨਤਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਫੀਸ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੇ ਫੀਸ ਅਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਸਾ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਕੇਚਿੰਗ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਨੈਕਰੀਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇੰਜਨੀਅਰਿੰਗ, ਮੈਡੀਕਲ ਅਤੇ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਲਈ ਦਾਖਲਾ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਬਹੁਤ ਮੰਗ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬੈਂਕ ਟੈਸਟਾਂ ਲਈ, ਭਾਰਤੀ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਨੈਕਰੀਆਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਹਿਯੋਗੀ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਿੱਜੀ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਦੁਆਰਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

2.6.4 ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਬਾਰੇ ਬਿਰਲਾ-ਅੰਬਾਨੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀਆਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ

1. ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਅਤੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ

ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਅਤੇ ਮੁਫ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਏਜੰਡੇ ਵਿੱਚ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਤੱਕ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕੋਈ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

2. ਸਿਖਾਉਣਾ

ਲਗਾਤਾਰ ਅਧਿਆਪਕ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅੱਪਗ੍ਰੇਡ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯਮ ਲਿਆਓ।

3. ਤਕਨਾਲੋਜੀ

ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ, ਨੈੱਟਵਰਕਾਂ ਅਤੇ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਮਾਰਟ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਸੂਚਨਾ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਵਧ ਰਹੇ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਓ।

4. ਸੰਵੇਦੀ ਸਿਖਲਾਈ

ਉਤਸੁਕਤਾ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੀ-ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਨ ਤੋਂ 'ਸੰਵੇਦੀ ਸਿਖਲਾਈ' ਵੱਲ ਪਰਵਾਸ ਕਰੋ। ਲਹਿਜ਼ਾ ਰਚਨਾਤਮਕ ਆਨੰਦ ਅਤੇ ਸਿਹਤਮੰਦ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

5. ਸਿੱਖਣਾ ਸਿੱਖਣਾ

ਅਭਿਆਸਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿਓ। ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਫੈਸੀਲੀਟੇਟਰ ਵਿੱਚ ਬਦਲੋ।

6. ਵੇਕੇਸ਼ਨਲ ਸਿੱਖਿਆ

ਸੈਕੰਡਰੀ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਤੀਬਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕਿੱਤਾਮੁਖੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰੋ।

7. ਦੂਰੀ ਸਿੱਖਿਆ

ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਰਸਮੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਕਲਪਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਜੋਂ ਦੂਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰੋ।

8. ਮੁੱਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ

ਪ੍ਰੀ-ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਮੁੱਲ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿਓ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ, ਸੈਕੰਡਰੀ ਅਤੇ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰੋ।

9. ਆਮ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਮੱਗਰੀ

ਖੇਤਰੀ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਸਕੂਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਸਮੱਗਰੀ ਲਈ ਇੱਕ ਸਾਂਝੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ।

10. ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦਾ ਵਿਕੇਂਦਰੀਕਰਨ

ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦਾ ਵਿਕੇਂਦਰੀਕਰਨ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਅਤੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਾਖਰਤਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੰਚਾਇਤ ਪੱਧਰੀ ਵਿੱਤ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵੱਲ ਵਧਣਾ।

11. ਆਮ ਦਾਖਲਾ ਟੈਸਟ

SAT, GRE ਅਤੇ GMAT ਦੀ ਤਰਜ਼ 'ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਨਕੀਕ੍ਰਿਤ ਟੈਸਟਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਕੋਰਸਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲੇ ਲਈ ਇੱਕ ਸਾਂਝੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰੋ। ਨਾਲ ਹੀ, ਮਾਈਗ੍ਰੇਸ਼ਨ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰੋ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਦੇ ਟ੍ਰਾਂਸਫਰ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿਓ।

12. ਮਾਰਕੀਟ ਓਰੀਐਂਟਿਡ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ

ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅੱਪਗ੍ਰੇਡ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰੋ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਮਾਰਕੀਟ-ਮੁਖੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

13. ਸਿੱਖਿਆ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾ - ਹਾਰਡਵੇਅਰ

ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ, ਦੂਰਸੰਚਾਰ ਨੈੱਟਵਰਕਾਂ, ਅਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ ਲਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਲਈ ਫੰਡ - ਤਰਜੀਹੀ ਆਧਾਰ 'ਤੇ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਲਈ ਫੰਡਾਂ ਨੂੰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਘਟਾਓ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਨਿਰਭਰਤਾ ਦਾ ਰਸਤਾ ਅਪਣਾਓ।

14. ਸਿੱਖਿਆ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾ – ਸਮੱਗਰੀ ਵਿਕਾਸ

ਲਗਾਤਾਰ ਨਵੀਨਤਮ ਐਡਵਾਂਸ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਮਕਾਲੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਕਸਤ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ।

15. ਸਰਕਾਰੀ ਭੂਮਿਕਾ

ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਕਰਨਾ: ਫੰਡਿੰਗ ਅਤੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਕਿ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਾਜ਼ਮੀ ਅਤੇ ਮੁਫਤ ਹੈ, ਫੰਡਿੰਗ ਅਤੇ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਕਿ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ, ਫੰਡਿੰਗ ਅਤੇ ਲਗਭਗ 100 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸਾਖਰਤਾ ਲਿਆਉਣਾ, ਸਹਾਇਕ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਮਾਰਕੀਟ ਰੁਝਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਚੋਣਵੇਂ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਰਥਨ ਅਤੇ ਅੰਸ਼ਕ ਫੰਡਿੰਗ। ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਕੇਂਦਰ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਲਈ ਵਿੱਤੀ ਗਾਰੰਟੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ, ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ, ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ।

16. ਸਰਕਾਰੀ ਨਿਯੰਤਰਣ

ਸੰਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਫੰਡਿੰਗ ਲਈ ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਾ ਹੋਣ ਜਾਂ ਫੰਡਿੰਗ ਦੇ ਘੱਟ ਪੱਧਰ ਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਜੋ ਸੰਚਾਲਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਨਵੀਨਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲਚਕਤਾ ਹੋਵੇ।

17. ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ

ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ, ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਵਿੱਤ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਵੀਆਂ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਬਿੱਲ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਓ।

18. ਰੇਟਿੰਗ ਸਿਸਟਮ

ਵਿੱਤੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਿਆਰੀ ਅਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਜਾਂ CRISIL ਦੇ ਸਮਾਨ ਸੁਤੰਤਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ - ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ, ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੀ ਨਿਯਮਤ ਦਰਜਾਬੰਦੀ ਲਈ ਇੱਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਸੰਸਥਾਗਤ ਬਣਾਓ।

19. ਸਿੱਧਾ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਿਵੇਸ਼

ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿਓ। ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ, ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਕਰੋ।

20. ਵਿੱਤ

ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਅਤੇ ਸਾਖਰਤਾ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਕਾਸ ਫੰਡ ਸਥਾਪਤ ਕਰੋ। ਇਸ ਫੰਡ ਲਈ ਦਾਨ ਨੂੰ ਆਮਦਨ ਕਰ ਤੋਂ ਛੋਟ ਦਿਓ। ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਲਾਗਤ ਨੂੰ ਵਿੱਤ ਦੇਣ ਲਈ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਇੱਕ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰੋ।

21. ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ

ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰੋ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਮੌਜੂਦਾ ਉੱਤਮਤਾ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਕੂਲ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਹੈ।

22. ਰਾਜਨੀਤੀਕਰਨ

ਸਾਰੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਓ ਕਿ ਉਹ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣਗੀਆਂ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਕੈਂਪਸਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਓ।

23. ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਆਜ਼ਾਦੀ

ਨਵੇਂ ਮੌਕੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਣ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਰੱਖੋ ਜੋ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਇੱਕ ਮਾਰਕੀਟ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।

24. ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਖੋਜ

ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਡਰਗਰੈਜੂਏਟ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਹੀ ਖੋਜ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰੋ।

25. ਸਰੀਰਕ ਸਿੱਖਿਆ/ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ

ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਹੀ ਲੋੜੀਂਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਖੇਡ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਗਤੀਵਿਧੀ ਲਈ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਦਿਨ (ਤਰਜੀਹੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਨੀਵਾਰ) ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਅਤੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਤੋਂ ਵਾਧੂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰੋ।

26. RECs & ITIs ਨੂੰ ਅੱਪਡੇਟ ਕਰੋ

ਹੁਨਰਮੰਦ ਤਕਨੀਕੀ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਕਲਪਿਤ ਉੱਚ ਮੰਗ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ RECs ਅਤੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਸਿਖਲਾਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਠਕ੍ਰਮ, ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨੂੰ ਅਪਗ੍ਰੇਡ ਕਰੋ। ਇਹਨਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੋ।

27. ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਆਪਕ

ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੋ।

28. ਵਿਕਲਪਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮੌਕੇ

ਕੰਮਕਾਜੀ ਅਤੇ ਪਛੜੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਕਲਪਕ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰੋ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲਚਕਦਾਰ ਸਮਾਂ-ਸਾਰਣੀ।

2.6.5 ਸੰਖੇਪ

ਭਾਰਤ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਵਧਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਮੰਗ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਤਕਨੀਕੀ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਰਗੇ ਬਾਜ਼ਾਰ-ਅਨੁਕੂਲ ਅਧਿਐਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ, ਖੋਜ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਨ ਦੀ ਦੇਹਰੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਬਿਰਲਾ-ਅੰਬਾਨੀ ਨੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਫੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਕਟੌਤੀ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ/ਕਾਲਜ ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੱਲ ਸਕਣ ਅਤੇ ਵਿੱਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੈ-ਨਿਰਭਰ ਰਹਿ ਸਕਣ। ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਜਨਤਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਲਈ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਜਨਤਕ ਅਥਾਰਟੀਆਂ ਕੋਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਲਗਾਈ ਗਈ ਕੀਮਤ (ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਫੀਸਾਂ) ਪੂਰੀ ਲਾਗਤ ਜਾਂ ਕੁਝ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਲਾਗਤ-ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਜਨਤਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲਾਗਤ-ਰਿਕਵਰੀ, ਆਮਦਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਲਈ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਹੂਲਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਸਿੱਧਾ ਮਤਲਬ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਕੁੱਲ ਵਪਾਰੀਕਰਨ ਲਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਢਾਂਚੇ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ

ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਵੱਲ ਸੁਚਾਰੂ ਤਬਦੀਲੀ ਲਈ ਕੁਝ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਵੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

2.6.6 ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਸਵਾਲ

1. ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ
2. ਵਿਕਲਪਕ ਸਿੱਖਿਆ
3. IIT, IIM, AIIMS, REC ਅਤੇ NIT ਕੀ ਹਨ
4. ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦਾ ਵਿਕੇਂਦਰੀਕਰਨ
5. ਆਮ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਮੱਗਰੀ
6. ਸਵੈ-ਵਿੱਤੀ ਨਿੱਜੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ
7. ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਨਾਫੇ ਲਈ ਧਾਰਨਾ

2.6.7 ਸੁਝਾਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਬਿਰਲਾ ਅੰਬਾਨੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ "ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਨਿੱਜੀਕਰਨ" ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।
2. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸੈਕਟਰ ਕਦੋਂ ਆਇਆ? ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਸਮਝਾਓ।
3. ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਬਾਰੇ ਬਿਰਲਾ ਅੰਬਾਨੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕੀ ਹਨ?

2.6.8 ਸੁਝਾਈਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਜਾਂ ਲਿੰਕ

1. ਮੁਕੇਸ਼ ਅੰਬਾਨੀ (ਕਨਵੀਨਰ), ਰੁਮਾਰਮੰਗਲਮ ਬਿਰਲਾ (ਮੈਂਬਰ), ਸਿੱਖਿਆ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਪੇਂਡੂ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਲਈ ਨੀਤੀ ਢਾਂਚੇ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ਾ ਸਮੂਹ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਉਦਯੋਗ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰਾਂ ਲਈ ਨੀਤੀ ਫਰੇਮ ਵਰਕ 'ਤੇ ਰਿਪੋਰਟ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, ਅਪ੍ਰੈਲ, 2000

ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਮਿਸ਼ਨ 2014

ਬਣਤਰ:

2.7.1 ਉਦੇਸ਼

2.7.2 ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

2.7.3 ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਮਿਸ਼ਨ

2.7.4 ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼

2.7.5 ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕੰਮਕਾਜ

2.7.5.1 ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ

2.7.5.2 ਰਾਜ ਪੱਧਰ 'ਤੇ

2.7.6 ਮਿਸ਼ਨ ਰਣਨੀਤੀ

2.7.7 ਵਿੱਤ

2.7.8 ਸੰਖੇਪ

2.7.9 ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਸਵਾਲ

2.7.10 ਸੁਝਾਏ ਗਏ ਸਵਾਲ

2.7.11 ਸੁਝਾਈਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਜਾਂ ਹਵਾਲੇ

2.5.1 ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੋਗੇ:

- ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਜਾਣ ਸਕੋਗੇ
- ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਦੇ ਸਕੋਗੇ

2.7.2 ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

ਭਾਰਤ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਨੌਜਵਾਨ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਇਹ 25 ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੀ ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ ਦਾ 54% ਅਤੇ ਕੰਮਕਾਜੀ ਉਮਰ ਸਮੂਹ (15-59 ਸਾਲ) ਵਿੱਚ 62% ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਬਾਦੀ ਹੈ। 2013-2014 ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਹੁਨਰ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਭਗ 7 ਮਿਲੀਅਨ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਖੁਦ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਭਾਰਤ ਕੋਲ ਬੁਢਾਪੇ ਵਾਲੇ ਵਿਕਸਤ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਵਿਤ ਕਮੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਹੁਨਰਮੰਦ ਕਰਮਚਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਹੁਨਰੀ ਚੁਣੌਤੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਇਸ ਤੱਥ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਹੁਨਰ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਯਤਨ ਕਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਕਈ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗਾਂ, ਨਿੱਜੀ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਦਾਤਾਵਾਂ, ਵਿਦਿਅਕ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਰੁਜ਼ਗਾਰਦਾਤਾਵਾਂ ਵਰਗੇ ਵਿਭਿੰਨ ਹਿੱਸੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਦਯੋਗ ਸੰਘ, ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਣ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ 'ਸਕਿੱਲ ਇੰਡੀਆ' ਦੇ ਟੀਚੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਇਕਸਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਖਿਅਤ, ਹੁਨਰਮੰਦ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਭਾਰੀ ਘਾਟ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਯੂਕੇ, ਯੂਐਸਏ, ਅਤੇ ਜਰਮਨੀ ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ 2.3% ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਰਸਮੀ ਹੁਨਰ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਹੈ। ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਜਾਂ ਕੋਈ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਹੁਨਰ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਰੁਜ਼ਗਾਰਦਾਤਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਹੁਨਰ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹੁਨਰ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਚਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹਨ।

2.7.3 ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਮਿਸ਼ਨ

ਕੈਸ਼ਲ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਉੱਦਮਤਾ ਮੰਤਰਾਲਾ (ਪਹਿਲਾਂ ਜੁਲਾਈ 2014 ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਉੱਦਮਤਾ ਵਿਭਾਗ) ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨਵੰਬਰ 2014 ਵਿੱਚ 'ਸਕਿੱਲ ਇੰਡੀਆ' ਏਜੰਡੇ ਨੂੰ ਇੱਕ 'ਮਿਸ਼ਨ ਮੋਡ' ਵਿੱਚ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਮੌਜੂਦਾ ਹੁਨਰ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਸਿਖਲਾਈ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਅਤੇ ਹੁਨਰ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਦੇ ਪੈਮਾਨੇ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਨੂੰ ਗਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ। ਮੰਤਰਾਲਾ, ਇਸ ਲਈ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਮਿਸ਼ਨ (NMSD - ਹੁਣ ਤੋਂ ਮਿਸ਼ਨ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਸਮੁੱਚਾ ਸੰਸਥਾਗਤ ਢਾਂਚਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇਗਾ।

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਮਿਸ਼ਨ ਸਟੇਟਮੈਂਟ

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧਾਉਣ ਲਈ, ਇੱਕ ਅੰਤ-ਤੋਂ-ਅੰਤ, ਨਤੀਜਾ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਲਾਗੂਕਰਨ ਢਾਂਚਾ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ, ਜੋ ਟਿਕਾਊ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਿਅਤ ਹੁਨਰਮੰਦ ਕਾਰਜਬਲ ਲਈ ਰੁਜ਼ਗਾਰਦਾਤਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਇਕਸਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

2.7.4 ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼

ਮਿਸ਼ਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ:

- ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਬਣਾਓ, ਜੋ ਜੀਵਨ ਭਰ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ: ਸਕੂਲੀ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਹੁਨਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ, ਮਿਆਰੀ ਲੰਬੀ ਅਤੇ ਛੋਟੀ ਮਿਆਦ ਦੀ ਹੁਨਰ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ, ਲਾਭਦਾਇਕ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੈਰੀਅਰ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ।
- ਨਤੀਜਾ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਇੱਕ ਢਾਂਚਾ ਬਣਾ ਕੇ, ਟਿਕਾਊ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਲਈ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨਾਲ ਰੁਜ਼ਗਾਰਦਾਤਾ/ਉਦਯੋਗ ਦੀ ਮੰਗ ਅਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਨੂੰ ਇਕਸਾਰ ਕਰੇ।

- ਸਾਰੇ ਮੰਤਰਾਲਿਆਂ, ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਦਾਤਾਵਾਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ, ਹੁਨਰ ਲਈ ਇੱਕ ਠੋਸ ਗੁਣਵੱਤਾ ਭਰੋਸਾ ਢਾਂਚਾ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੁਨਰ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਅੰਤਰ-ਖੇਤਰੀ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਮਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ।

- ਨਾਜ਼ੁਕ ਗੈਰ-ਸੰਗਠਿਤ ਖੇਤਰਾਂ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਾਰੀ ਖੇਤਰ, ਜਿੱਥੇ ਹੁਨਰ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮੌਕੇ ਹਨ) ਵਿੱਚ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰੋ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਪਛਾਣੇ ਗਏ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੜ-ਹੁਨਰ ਅਤੇ ਉੱਚ-ਹੁਨਰਮੰਦ ਕਾਮਿਆਂ ਲਈ ਮਾਰਗ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਰਸਮੀ ਸੈਕਟਰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ.

ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਯੋਗਤਾ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਲਈ ਬੈਚਮਾਰਕ ਕੀਤੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹੁਨਰ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ, ਉੱਚ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਾਲੇ ਵਿਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਓ, ਜੋ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਉੱਚ ਹੁਨਰਮੰਦ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣਗੇ।

- ਉੱਚ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਪਕ ਸਿਖਲਾਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਕੇ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਈਕੋਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ ਕੁਆਲਿਟੀ ਇੰਸਟ੍ਰਕਟਰਾਂ/ਟ੍ਰੇਨਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਨੈਟਵਰਕ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰੋ।

- ਹੁਨਰ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਮੌਜੂਦਾ ਜਨਤਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਅਤੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਓ।

- ਗਲੋਬਲ ਨੈਕਰੀ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਲਈ ਬੈਚਮਾਰਕ ਕੀਤੇ ਗਏ ਖਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਲਈ ਇੱਕ ਮਾਰਗ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰੋ।

- ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਟ੍ਰਾਂਸਫਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੁਆਰਾ, ਕਿੱਤਾਮੁਖੀ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ ਰਸਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤਬਦੀਲੀ ਲਈ ਮਾਰਗਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਓ।

- ਸਾਰੇ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰਾਲਿਆਂ/ਵਿਭਾਗਾਂ/ਰਾਜਾਂ/ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੇ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਯਤਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕਨਵਰਜੈਂਸ ਅਤੇ ਤਾਲਮੇਲ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ।

- ਕੇਂਦਰਿਤ ਪਹੁੰਚ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਪਛੜੇ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੋ।

- ਹੁਨਰ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਮੁੱਲ ਬਾਰੇ ਸਮਾਜਿਕ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ, ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁਨਰ ਦੇ ਅਭਿਲਾਸੀ ਮੁੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰੇ।

- ਲੇਬਰ ਮਾਰਕੀਟ ਇਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਸਿਸਟਮ (LMIS) ਵਜੋਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਡੇਟਾਬੇਸ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖੇ, ਜੋ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੁਨਰਮੰਦ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਅਤੇ ਸਪਲਾਈ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਪੋਰਟਲ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ। LMIS ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਹੁਨਰ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਬਾਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇਗਾ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਇਹ ਹਰ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੇ ਮੌਜੂਦਾ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਵਜੋਂ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ।

2.7.5 ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾਗਤ ਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮਕਾਜ

ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਸੰਸਥਾਗਤ ਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਪੱਧਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

- ☐ ਸਿਖਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਗਵਰਨਿੰਗ ਕੌਂਸਲ

- ☐ ਇੱਕ ਸਟੀਅਰਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ

- ☐ ਇੱਕ ਮਿਸ਼ਨ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ।

ਮਿਸ਼ਨ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ:

- ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਏਜੰਸੀ (NSDA)

- ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਨਿਗਮ (NSDC)

- ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਜਨਰਲ ਆਫ਼ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ (DGT)

ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਉੱਦਮਤਾ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੀ ਛਤਰ ਛਾਇਆ ਹੇਠ ਕੰਮ ਕਰਨਗੀਆਂ। ਰਾਜ ਪੱਧਰ 'ਤੇ, ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਟੀਅਰਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਮਿਸ਼ਨ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਦੇ ਨਾਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਤਰਜ਼ 'ਤੇ ਰਾਜ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਮਿਸ਼ਨ (SSDM) ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਰਾਜ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ, ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਹਿਯੋਗੀ ਹੋਣਗੇ।

2.7.5.1 ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ

ਸਿਖਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਮਿਸ਼ਨ ਗਵਰਨਿੰਗ ਕੌਂਸਲ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਮਾਨਯੋਗ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਕਰਨਗੇ।

ਇਸ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ:

ਐੱਮ.ਓ.ਐੱਫ., MSDE, MHRD, MoRD, MoLE, MSME, MoA, M/o ਓਵਰਸੀਜ਼ ਅਫੇਅਰਜ਼, M/o ਸੂਚਨਾ ਤਕਨਾਲੋਜੀ, M/o HUPA ਡਿਪਟੀ ਚੇਅਰਮੈਨ, ਨੀਤੀ ਆਯੋਗ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਕੈਬਨਿਟ ਸਕੱਤਰ, ਸਕੱਤਰ SDE (ਮੈਂਬਰ ਸਕੱਤਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ), ਗਵਰਨਿੰਗ ਕੌਂਸਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਉਦਯੋਗ/ਅਕਾਦਮਿਕ ਖੇਤਰ ਦੇ 3 ਮੈਂਬਰ, ਗਵਰਨਿੰਗ ਕੌਂਸਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ 3 ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ, ਰੇਟੇਸ਼ਨ ਆਧਾਰ 'ਤੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਗਵਰਨਿੰਗ ਕੌਂਸਲ ਚਰਚਾ ਲਈ ਏਜੰਡੇ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਹੋਰ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀਆਂ, ਹੋਰ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਅਤੇ ਉਦਯੋਗ ਦੇ ਸਬੰਧਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੱਦਾ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਗਵਰਨਿੰਗ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ:

- ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੀ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਨੀਤੀ ਦਿਸ਼ਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ।
- ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਪ-ਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਜਾਂ ਬੰਦ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ।
- ਛਿਮਾਰੀ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰੇ।
- ਮਿਸ਼ਨ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰਾਲਿਆਂ/ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ/ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨਾ।

ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਉੱਦਮਤਾ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਇੱਕ ਸਟੀਅਰਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਗਵਰਨਿੰਗ ਕੌਂਸਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਸਕੱਤਰ, ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਉੱਦਮਤਾ ਸਟੀਅਰਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਕੱਤਰ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰਾਲਾ, ਗ੍ਰਾਮੀਣ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰਾਲਾ, ਕਿਰਤ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਮੰਤਰਾਲਾ, ਐੱਮ.ਐੱਸ.ਐੱਮ.ਈ., ਖੇਤੀ ਮੰਤਰਾਲਾ, ਮਨੁੱਖੀ ਵਸੀਲੇ ਵਿਕਾਸ

ਮੰਤਰਾਲਾ, ਓਵਰਸੀਜ਼ ਮਾਮਲੇ, M/o ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ। o HUPA ਅਤੇ M/o Information Technology ਜੋ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੁਨਰ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸੰਚਾਲਨ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਕੰਮ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:

- ਵਿੱਤ ਮੰਤਰਾਲੇ ਅਤੇ ਗਵਰਨਿੰਗ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ/ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਉਪ-ਮਿਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਸਲਾਨਾ ਟੀਚੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
- ਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸਬਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਅਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰੇ

ਤਿਮਾਹੀ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ।

ਮਿਸ਼ਨ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਸਕੱਤਰ, ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਉੱਦਮਤਾ ਹੋਵੇਗੀ, ਜੋ ਮਿਸ਼ਨ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਵਜੋਂ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰੇਗੀ। M/o ਵਿੱਤ, M/o ਪੇਂਡੂ ਵਿਕਾਸ, M/o ਲੇਬਰ ਅਤੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ M/o MSME, M/o ਖੇਤੀਬਾੜੀ, M/o ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੋਤ ਵਿਕਾਸ, M/o ਓਵਰਸੀਜ਼ ਮਾਮਲੇ, M/o HUPA ਅਤੇ M/o ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਸਕੱਤਰ। o ਸੂਚਨਾ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣਗੇ। ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਰੋਟੇਸ਼ਨਲ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੁਨਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲੇ ਵਿਭਾਗ/ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਪੰਜ ਸਕੱਤਰ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਡੀਜੀ ਐਨਐਸਡੀਏ, ਐਮਡੀ ਐਨਐਸਡੀਸੀ, ਅਤੇ ਡੀਜੀ (ਸਿਖਲਾਈ) ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣਗੇ। ਮਿਸ਼ਨ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜ਼ਦ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਸਕੱਤਰ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਕੱਤਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ। ਸਬੰਧਤ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰਾਲਿਆਂ/ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਸਕੱਤਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਵੇਂ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਮਿਸ਼ਨ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀਗਤ/ਖੇਤਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਟੀਚਿਆਂ ਦੇ ਮੇਲ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮਹੀਨਾਵਾਰ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਵੇਗੀ। ਮਿਸ਼ਨ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ, ਸਕੱਤਰ, SDE ਬਤੌਰ ਮਿਸ਼ਨ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰੇਗਾ।

ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਕੰਮ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:

- ਸਾਰੇ ਅੰਤਰ-ਵਿਭਾਗੀ ਐਗਜ਼ੀਕਿਊਸ਼ਨ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ।

- ਸਾਰੇ ਉਪ-ਮਿਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਸਲਾਨਾ ਟੀਚੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰੋ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਣਾਏ ਜਾਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਨਰ ਦੇ ਲੈਂਡਸਕੇਪ ਵਿੱਚ ਤੁਰੰਤ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਫੋਕਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ, ਸੱਤ ਬੇਨਤੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਬਦਲਦੀਆਂ ਹੁਨਰ ਲੋੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਜੋੜਿਆ/ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

- ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਹੁਨਰ ਦੇ ਪਾੜੇ ਦੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਸੈਕਟਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜਦਾ ਹੈ।

ਮਿਸ਼ਨ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਦੇ ਕੰਮ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:

- ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨਾ। ਮਿਸ਼ਨ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਨੂੰ MSDE ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਅਤੇ ਵਿੱਤੀ ਵਿੰਗ ਦੁਆਰਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

- ਗਵਰਨਿੰਗ ਕੌਂਸਲ ਅਤੇ ਸਟੀਅਰਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਤਾਲਮੇਲ ਕਰਨਾ।

- ਸਾਰੇ ਮੰਤਰਾਲਿਆਂ/ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਾਰੇ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਣਵੱਤਾ, ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਣ, ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਮਾਪਦੰਡ, ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਸਮੱਗਰੀ, ਆਧਾਰ ਸੀਡਿੰਗ, ਜਨ-ਧਨ ਖਾਤਿਆਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸਕੀਮਾਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ।

- ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਜ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਵਿਆਪਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕਸਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਦਾ ਤਾਲਮੇਲ ਅਤੇ ਇਕਸਾਰ ਹੋਣਾ।

- ਉਪ-ਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅੰਤ-ਤੋਂ-ਅੰਤ ਹੱਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧਤ ਸੀਈਓਜ਼ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਉਪ-ਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਦਾ ਤਾਲਮੇਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰੋ।

- ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਂਝੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨਾਲ ਟਾਈ-ਅੱਪ ਬਣਾਓ। ਗਵਰਨਿੰਗ ਕੌਂਸਲ ਜਾਂ ਸਟੀਅਰਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕੰਮ।

NSDA ਕੁਆਲਿਟੀ ਐਸ਼ੋਰੈਂਸ ਦੇ ਦੋ ਵਰਟੀਕਲਾਂ ਅਤੇ ਹੁਨਰ ਸਪੇਸ ਵਿੱਚ ਨੀਤੀ ਖੋਜ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੁਨਰ ਯੋਗਤਾ ਫਰੇਮਵਰਕ (NSQF) ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਇੱਕ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਕੁਆਲਿਟੀ ਐਸ਼ੋਰੈਂਸ ਫਰੇਮਵਰਕ ਨੂੰ ਸੰਚਾਲਿਤ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਹੁਨਰ ਦੇ ਲੈਂਡਸਕੇਪ ਵਿੱਚ NSQF ਨਾਲ ਹੁਨਰ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਮਿਸ਼ਨ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਅਤੇ NSDA ਵਿਚਕਾਰ ਤਾਲਮੇਲ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਇਹ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਹੈ ਕਿ ਸਕੱਤਰ MSDE ਨੂੰ ਵੀ NSDA ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਕੱਤਰ ਟੂ ਚੇਅਰ ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਕਿੱਲ ਕੁਆਲਿਫਿਕੇਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ (NSQC) ਨੂੰ ਵੀ ਚੇਅਰਮੈਨ NSDA ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ NSQC ਨੂੰ ਉਰਜਾਵਾਨ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਕਿ ਹੁਨਰ ਦੀ ਥਾਂ ਵਿੱਚ NSQF ਵਿੱਚ ਏਮਬੇਡ ਕੀਤੇ ਇੱਕ ਕੁਆਲਿਟੀ ਐਸ਼ੋਰੈਂਸ ਫਰੇਮਵਰਕ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾ ਸਿਰਫ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਢਾਂਚਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਣ, ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਦਾਤਾਵਾਂ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਆਦਿ ਲਈ ਇਸ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

NSDA ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ:

- ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੁਨਰ ਯੋਗਤਾ ਫਰੇਮਵਰਕ (NSQF) ਨੂੰ ਸੰਚਾਲਿਤ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ
- ਹੁਨਰ ਦੇ ਲੈਂਡਸਕੇਪ ਵਿੱਚ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ NSQF ਵਿੱਚ ਏਮਬੇਡ ਕੀਤੇ ਇੱਕ QA ਫਰੇਮਵਰਕ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਸੰਚਾਲਨ ਕਰਨਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ, ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਏਜੰਸੀਆਂ ਲਈ ਫਰੇਮ ਵਰਕ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗਾ।
- ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੁਨਰ ਯੋਗਤਾ ਕਮੇਟੀ (NSQC) ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਕਰਨਾ
- ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਲੇਬਰ ਮਾਰਕੀਟ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ
- ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਦਾਤਾਵਾਂ ਦੀ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਮਾਨਤਾ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੋਟੋਕੋਲ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰੋ
- QA ਫਰੇਮਵਰਕ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ SSCs/ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੁਨਰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰਾਂ 'ਤੇ 'ਸਕਿੱਲ ਇੰਡੀਆ' ਲੋਗੋ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ।
- ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਫੈਲੋ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਐਂਕਰ

ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਕਿੱਲ ਰਿਸਰਚ ਡਿਵੀਜ਼ਨ (NSRD), NSDA ਅਧੀਨ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਤਕਨੀਕੀ ਅਤੇ ਖੋਜ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਖਰ ਸੰਸਥਾ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਉੱਦਮਤਾ ਮੰਤਰਾਲੇ ਲਈ ਇੱਕ ਥਿੰਕ-ਟੈਂਕ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਹੱਥ ਹੋਵੇਗੀ, ਜੋ ਅਕਾਦਮਿਕ ਖੋਜ ਅਤੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਨਾਲ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰੇਗੀ। ਇਹ ਨਿਜੀ ਡੋਮੇਨ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਰਤ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਏਗਾ ਅਤੇ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਢੁਕਵੇਂ ਘਰੇਲੂ ਜਾਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਨਾਲ, ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰੀ/ਮਾਹਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦੇ ਮੁਖੀ ਦੀ ਚੋਣ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰਤ ਖੋਜ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ:

ਵਾਈਸ ਚੇਅਰਮੈਨ, ਨੀਤੀ ਆਯੋਗ - ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਕੱਤਰ, ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੋਤ ਵਿਕਾਸ ਸਕੱਤਰ,

ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਉੱਦਮਤਾ ਡੀਜੀ, NSDA (ਮੈਂਬਰ ਸਕੱਤਰ,) ਨੇਡਲ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ 2 ਉੱਘੇ ਵਿਅਕਤੀ 10.5.2 ਰਾਜ ਪੱਧਰ

ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਮਿਸ਼ਨ ਢਾਂਚੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਰਾਜ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਮਿਸ਼ਨ (SSDM) ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਈ ਰਾਜਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ SSDM ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਲਏ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਵਧਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਰਾਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਕੂਲਿਤ ਗੋਦ ਲੈਣ ਲਈ ਇੱਕ ਮਾਡਲ ਫਰੇਮਵਰਕ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਰਾਜ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਢਾਂਚਾ ਸਬੰਧਤ ਰਾਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਹੈ ਕਿ ਵਿਕਾਸ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸਰਵਉੱਚ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਤਾਕਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਤੀ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਰਾਜ ਮਿਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਸਸਕਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ।

2.7.6 ਮਿਸ਼ਨ ਰਣਨੀਤੀ

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਸੱਤ ਉਪ-ਮਿਸ਼ਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਵਰਨਿੰਗ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋੜਿਆ/ਸੋਧਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਪ-ਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਮਾਣਯੋਗ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਵਾਲੀ ਗਵਰਨਿੰਗ ਕੌਂਸਲ ਕੋਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਉਪ-ਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਸਕੱਤਰ, SDE ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਹਰੇਕ ਉਪ-ਮਿਸ਼ਨ

ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਬਿਲਡਿੰਗ ਬਲਾਕ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ। ਉਪ-ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੁੱਖ ਟੇਕਸ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ: ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਸਥਾਗਤ ਸਿਖਲਾਈ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੁਆਰਾ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਹੁਨਰਮੰਦ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕਰਨਾ, ਖੇਤਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੁਨਰ ਸਿਖਲਾਈ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ, ਮੌਜੂਦਾ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ; ਮੌਜੂਦਾ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣਾ। ਹੁਨਰ ਲਈ ਜਨਤਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾ; ਟ੍ਰੇਨਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨਾ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਸਹੂਲਤ, ਅਤੇ ਟਿਕਾਊ ਆਜੀਵਿਕਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ।

ਉਪ-ਮਿਸ਼ਨ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਤਰਜੀਹੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਸਬਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਬਦਲਦੀਆਂ ਹੁਨਰ ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੋਧਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਸਬਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਸਕੱਤਰ ਜਾਂ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਪੱਧਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜੋ ਸੀਈਓ ਵਜੋਂ ਮਨੋਨੀਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਨਤਕ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਕੋਲ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਟੀਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਠੋਸ ਟਰੈਕ ਰਿਕਾਰਡ ਹੈ। ਉਪ-ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਟੀਮ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਡੋਮੇਨਾਂ ਤੋਂ ਖਿੱਚੇ ਗਏ ਉੱਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ।

2.7.7 ਵਿੱਤ

ਮਿਸ਼ਨ ਤਹਿਤ ਹੁਨਰੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੇ ਬਜਟ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧਤ ਖਾਤੇ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਖਰਚੇ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਉੱਦਮਤਾ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਬਜਟ ਤੋਂ ਉਠਾਏ ਜਾਣਗੇ। ਮੰਤਰਾਲੇ ਦਾ IFD ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਵਿੱਤ ਵਿੰਗ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ। ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

2.7.8 ਸਾਰ

ਹੁਨਰ ਦੇ ਉੱਚ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰ ਪੱਧਰ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ ਕੰਮ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਅਤੇ ਮੌਕਿਆਂ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਨੁਕੂਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ 15-59 ਸਾਲ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜੀ ਉਮਰ ਸਮੂਹ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਲਗਾਤਾਰ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਜਨਸੰਖਿਆ ਲਾਭਅੰਸ਼ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਹੈ। ਉਚਿਤ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਯਤਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਨਸੰਖਿਆ ਲਾਭਅੰਸ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇਗਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੁਨਰ ਦੀ ਕਮੀ ਨੂੰ ਵੀ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ। ਇਸ

ਲਈ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਇਕ ਅਗਾਊਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਦੀ ਮੁੱਖ ਚੁਣੌਤੀ ਵੱਡੀ ਆਬਾਦੀ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੁਨਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਕੰਮ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਅਸੰਗਠਿਤ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰਣਨੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਕਿਰਤ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਵੀ ਵਧੇਗੀ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ, ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਸੰਬੰਧੀ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਧੇਰੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਹੁਨਰਾਂ ਦੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨੀਤੀ ਦੁਆਰਾ ਅਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਵਿਆਪਕ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਚਰਿੱਤਰ ਦੇਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ, ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨੀਤੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸੇਦਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਟੁਕੜੇ ਦੇ ਭੇਜਨ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਤਾਲਮੇਲ ਵਾਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ, ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨੀਤੀਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇ।

2.7.9 ਸੁਝਾਏ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਸਮਝਾਓ।
2. ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਮਿਸ਼ਨ ਕਿਵੇਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ?

2.7.11 ਹਵਾਲੇ

www.msde.gov.in 10 ਫਰਵਰੀ, 2016 ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।